

Міністерство культури та інформаційної політики України

*Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти*

«СХВАЛЕНО»

Науково-методичною радою
Державного науково-методичного
центру змісту культурно-
мистецької освіти
Протокол № 7
від «20» грудня 2021 р.

**Типова навчальна програма з навчальної дисципліни
«ПОЧАТКОВИЙ КУРС ІСТОРІЇ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І АРХІТЕКТУРИ»
середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти
з образотворчого мистецтва початкового професійного спрямування
(станкове мистецтво та скульптура)**

**Київ
2021**

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Початковий курс історії образотворчого мистецтва і архітектури» середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти з образотворчого мистецтва початкового професійного спрямування (станкове мистецтво та скульптура). Київ, 2021. 52 с.

Укладачі: **Авдикович О. М.**, викладач історії мистецтва та художніх дисциплін Волочиської дитячої школи мистецтв (Хмельницька обл.), спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України (народне малярство), *координатор групи*;
Ваврух М. І., заступник директора з навчальної роботи Львівського фахового коледжу декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, кандидат мистецтвознавства, доцент;
Коваленко О. С., викладач історії мистецтва Дитячої школи мистецтв № 5 (м. Київ), Школи мистецтв Деснянського району міста Києва імені Миколи Дмитровича Леонтовича, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Рецензенти:

Порожнякова Н. Є., викладач професійно-орієнтованих дисциплін Одеського художнього коледжу імені М. Б. Грекова, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист; кандидат мистецтвознавства;
Смирна Л. В., старший науковий співробітник, начальник відділу міжнародних наукових і мистецьких зв'язків Національної академії мистецтв України, провідний науковий співробітник Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України, доктор мистецтвознавства.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни **«Початковий курс історії образотворчого мистецтва і архітектури»** (далі – типова навчальна програма) розроблена з урахуванням вимог до обсягу та результатів навчання, передбачених Типовою освітньою програмою середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти з образотворчого мистецтва початкового професійного спрямування (наказ Міністерства культури України від 23.07.2019 р. № 562), містить загальний нормативний зміст, обсяг та нормативні результати навчання учнів історії образотворчого мистецтва і архітектури, а також окреслює рекомендовані підходи до планування й організації освітнього процесу в класах образотворчого мистецтва (станкове мистецтво та скульптура).

Навчальна дисципліна **«Початковий курс історії образотворчого мистецтва і архітектури»** сприяє формуванню в учнів базових теоретичних знань про образотворче мистецтво та архітектуру, їх історію; розпізнаванню високохудожніх зразків мистецьких творів; висловлюванню та обґрунтуванню власного ставлення до творчості видатних митців різних епох; розумінню проявів художнього розмаїття різних видів і жанрів образотворчого мистецтва.

Типова навчальна програма може бути основою для розроблення викладачем робочої навчальної програми з навчальної дисципліни **«Початковий курс історії образотворчого мистецтва і архітектури»**. У робочій навчальній програмі, розробленій на основі типової навчальної програми, викладач деталізує, конкретизує та адаптує нормативний зміст дисципліни, відповідно до місцевих умов (регіональних культурологічних особливостей) та потреби учня/учениці, визначає організаційні форми проведення та види навчальних занять, комплекс художньо-педагогічних технологій та методів викладання, необхідне методичне забезпечення, форми та засоби контролю якості знань учнів з урахуванням індивідуального підходу. Також викладач може реалізувати власний алгоритм викладання шляхом перерозподілу кількості годин для опанування нормативного змісту навчання за модулями, уточнення додаткових обсягів навчального матеріалу та результатів навчання понад визначені типовою навчальною програмою.

Мета вивчення дисципліни орієнтована на: зацікавлення образотворчим мистецтвом і архітектурою як частинами світової художньої культури; ознайомлення з хронологічними етапами їх становлення та розвитку, з виникненням стилів, напрямів і течій в історії мистецтв; формування художнього смаку та розвиток творчого мислення; мотивацію подальшого навчання на поглибленому підрівні початкової мистецької освіти або подальшого здобуття мистецької освіти професійного спрямування в закладах фахової передвищої освіти за спеціальністю «Образотворче мистецтво».

Освітній процес з навчальної дисципліни **«Початковий курс історії образотворчого мистецтва і архітектури»** здійснюється у формі навчальних занять, заходів поточного та підсумкового контролю. Основною формою занять є *груповий урок*.

Навчання проводиться за *модулями*. Кожен модуль передбачає формування

певної частини компетентностей, що стають основою для подальшого навчання та досягнення нормативних навчальних результатів після завершення опанування типової навчальної програми.

Опанування нормативного змісту навчання за типовою навчальною програмою розраховано на мінімальну нормативну кількість навчальних тижнів – 35 тижнів на рік (без урахування канікулярних періодів) та на мінімальний нормативний обсяг часу на опанування програми, що становить для 1 – 5 років навчання – 35 год. на рік (*1 год. занять на тиждень*).

З метою реалізації індивідуального підходу до кожного/кожної учня/учениці та відповідно до принципів модульної системи навчання в робочій навчальній програмі **загальну кількість навчальних годин** рекомендовано розподіляти на розсуд викладача на:

- поглиблення та вдосконалення набутих навичок та вмінь учнів або збільшення часу на вивчення окремих модулів у зв'язку з індивідуальною потребою учня/учениці;
- повторення/закріплення пройденого матеріалу;
- підготовку до контрольних заходів та/або публічних заходів;
- планування та проведення інших форм роботи (відвідування культурно-мистецьких заходів, пов'язаних зі змістом мистецької освіти тощо);
- відпрацювання нормативного змісту навчання через непередбачувані обставини (карантин, хвороба учня/учениці тощо).

Вивчення нормативного змісту типової навчальної програми передбачає ознайомлення з мовою образотворчого мистецтва і архітектури, з видами, жанрами, структурою художнього твору через інтерактивну форму із застосуванням різноманітних видів художньо-творчої діяльності. Рекомендовані методи навчання: словесні (лекція, розповідь, бесіда, дискусія); наочні (демонстрація ілюстрацій, відвідування виставок та музеїв); практичні (створення колажу, плакату, кросворду, есе тощо).

Для моніторингу рівня навчальних досягнень учнів застосовуються форми **поточного та підсумкового контролю**.

Поточний контроль здійснюється: під час навчальних занять (поурочний контроль); за підсумками кожного модуля (модульний контроль). Поточний контроль може здійснюватися у формі контрольних уроків, заліків тощо. Конкретні форми поточного (поурочного, модульного) контролю визначаються викладачем відповідно до робочої навчальної програми.

Підсумковий річний контроль здійснюється після завершення кожного року навчання у формі **річного контрольного заходу**, що включає результати навчання за типовою навчальною програмою. Рекомендовані форми контрольного заходу: обговорення (дискусія), опитування/колоквіум, вікторина, мистецька лабораторія, квест, онлайн-чат/форум (обмін думками та враженнями), тестування або інші форми та їх поєднання (на вибір викладача) тощо.

Наприкінці п'ятого року навчання проводиться **підсумковий контроль за результатами опанування типової навчальної програми** у формі **співбесіди**

з виконанням творчого завдання відповідно до навчальної програми дисципліни (зокрема, створення колажу, інсталяції, презентації, есе тощо).

Оцінювання міри досягнення учнями результатів навчання середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти передбачає оцінювання шляхом виставлення балів (оцінок) у цифровому (числовому) виразі за поділом на 4 рівні: початковий (1 – 3 бали), середній (4 – 6 балів), достатній (7 – 9 балів), високий (10 – 12 балів). Метою оцінювання є визначення рівня навчальних досягнень учня/учениці в оволодінні змістом, визначеним цією типовою навчальною програмою на кожному з етапів навчання (*Додаток 1*).

Оцінювання має бути систематичним і послідовним, спрямованим на підтримку учнів в їхніх навчальних успіхах, розуміння ними власного прогресу навчання й формування бажання досягати навчальних результатів за типовою навчальною програмою; воно не передбачає порівняння з досягненнями інших учнів та не залежить від складності опанованого матеріалу, темпу набуття компетентностей тощо. Оцінювання в процесі **підсумкового контролю** здійснюється за результатами опанування типової навчальної програми в повному обсязі та передбачає перевірку набутих фахових компетентностей за показниками, що відповідають нормативним результатам навчання, визначеним типовою навчальною програмою.

З метою унаочнення навчального матеріалу та кращого його засвоєння рекомендовано за можливості проводити заняття, безпосередньо відвідуючи історичні, етнографічні та художні музеї або здійснюючи віртуальні екскурсії. У типовій навчальній програмі навчальний і демонстраційний матеріал диференційовано за ознакою часу. У *Додатку 2* подано приклади демонстраційного матеріалу.

НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ, ОБСЯГ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Перший рік навчання. *Завдання:* ознайомлення з найвідомішими пам'ятками художніх матеріальних цінностей, творами образотворчого мистецтва і архітектури первісного суспільства, давніх цивілізацій, античної Греції та Риму, Північного Причорномор'я та Скіфії.

Перший рік навчання <i>Мистецтво як спосіб пізнання дійсності</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 1. Мистецтво в системі духовної культури суспільства	Твір мистецтва і глядач, діалог з образотворчим мистецтвом. Етапи творчого процесу (пізнання і спостереження за реальною дійсністю; зародження і виникнення творчого	4	Знає та описує основні етапи творчого процесу в образотворчому мистецтві.

	<p>здуму; втілення задуму в мистецькому творі).</p> <p>Давнє і сучасне образотворче мистецтво в художніх музеях та галереях.</p> <p>Звичаї й релігійні вірування як історичний фон для образотворчого мистецтва первісної людини.</p> <p>Нерозривність образотворчого мистецтва первісної людини з трудовою та пізнавальною діяльністю.</p> <p>Наскельне мистецтво.</p> <p>Відбитки рук, зображення людей і тварин (у печерах Куева-де-лас-Манос, Альтаміри та Ласко тощо).</p> <p>Мегалітичні споруди (менгіри, кромлехи, дольмени).</p> <p>Таємниці Стоунхенджа (Англія).</p> <p>Зображення тварин і птахів у пам'ятках давнього мистецтва.</p> <p>Дрібна пластика.</p> <p>Доісторична скульптура.</p> <p>Фігурки жінок.</p> <p>«Венера із Віллендорфу».</p> <p>Образотворче мистецтво трипільської культури.</p> <p>Типи трипільських будівель.</p> <p>Кераміка трипільців (складні візерунки, ретельно підібрані кольори та глибокий зміст символіки).</p>		<p>Знає і називає визначні художні музеї і галереї світу та України.</p> <p>Називає по 2-3 вивчених зразки образотворчого мистецтва і архітектури первісної доби.</p> <p>Знає та називає різновиди мегалітичної архітектури.</p> <p>Описує способи будівництва стародавніх архітектурних споруд.</p> <p>Розповідає про дрібну пластику в пам'ятках давнього мистецтва.</p> <p>Описує вивчені зразки трипільської скульптури та архітектури.</p> <p>Описує особливості кераміки трипільців.</p>
<p>Модуль 2. Мистецтво давніх цивілізацій</p>		<p>12</p>	

<p>2.1. <i>Образотворче мистецтво та архітектура Стародавнього Єгипту</i></p>	<p>Єгипетські піраміди (гробниці фараонів Хефрена, Хеопса, Мікеріна). Великий сфінкс у Гізі. Скульптура та рельєфи Стародавнього Єгипту. Канон зображення людини у творах образотворчого мистецтва Стародавнього Єгипту.</p> <p>Єгипетський скульптурний портрет (гробниця Тутанхамона, статуя фараона Хефрена, портрет цариці Нефертіті).</p> <p>Обеліск. Колона. Розписи палаців, храмів, гробниць, саркофагів (площинність і умовність образів).</p>	<p>8</p>	<p>Розповідає про вивчені піраміди Стародавнього Єгипту та архітектурний ансамбль у Гізі.</p> <p>Знає та описує канон зображення людини у мистецтві Стародавнього Єгипту.</p> <p>Називає 2-3 зразки єгипетського скульптурного портрету.</p> <p>Описує особливості образів рельєфної пластики та живопису Стародавнього Єгипту.</p>
<p>2.2. <i>Образотворче мистецтво та архітектура Межиріччя</i></p>	<p>Зикурат в Урі. Брама Іштар та рельєфи фантастичних тварин з полив'яної цегли (Вавилон).</p>	<p>2</p>	<p>Знає та називає вивчені зразки архітектури Межиріччя. Розповідає про рельєфи з полив'яної цегли.</p>
<p>2.3. <i>Образотворче мистецтво та архітектура Центральної та Південної Америки</i></p>	<p>Піраміди та храми майя, інків. Скульптура (голова Віракочі). Фрески храмів. «Золото інків».</p>	<p>2</p>	<p>Розповідає про вивчені зразки архітектури та розписів майя, інків, скульптуру та золоті прикраси.</p>
<p>Модуль 3. Античність – колыска європейської цивілізації</p>		<p>19</p>	
<p>3.1. Мистецтво Стародавньої Греції</p>	<p>Крито-Мікенська культура (архітектура – палаці; образи рослинного та тваринного світу у фресках; орнаментально-декоративний стиль).</p> <p>Гомерівський період та період архаїки.</p>	<p>10</p>	<p>Знає та називає періоди розвитку античного грецького мистецтва. Називає особливості архітектурних зразків крито-мікенської культури.</p> <p>Знає і розрізняє</p>

	<p>Грецький храм. Ордери: доричний, іонічний, коринфський.</p> <p>Мистецтво високої класики. Ансамбль Афінського Акрополя. Храм Парфенон, Ерехтійон, храм Богині Ніки та ін.</p> <p>Фідій (статуя Зевса Олімпійського, статуя Афін Палади). Мирон («Дискобол»), Поліклет («Доріфор»).</p> <p>Пізня класика (кін.V–IV ст. до н.е.). Створення гармонійних образів людини в скульптурі (Скопас «Менада» тощо). Мистецтво епохи еллінізму (храм Артеміди в Ефесі; скульптури «Ніка Самофракійська», «Венера Мілоська», «Лаокоон та його сини» тощо).</p> <p>Кераміка. Види давньогрецького вазопису та його сюжети.</p>		<p>архітектурні ордери Давньої Греції.</p> <p>Знає і розповідає про давньогрецький архітектурний ансамбль Афінського Акрополя.</p> <p>Називає імена вивчених давньогрецьких скульпторів, а також їх видатні твори.</p> <p>Знає та називає 2-3 вивчені зразки образотворчого мистецтва та архітектури епохи еллінізму.</p> <p>Знає та називає вивчені зразки вазопису Давньої Греції.</p>
<p>3.2. Мистецтво Стародавнього Риму</p>	<p>Досягнення римського інженерного мистецтва (форум, акведуки, купольні та циліндричні склепіння, арки). Античні римські амфітеатри. Колізей. Триумфальні арки.</p> <p>Римський скульптурний портрет (портрети Августа, Вітеллія, Каракалли). Кінна статуя Марка Аврелія. Темперний та восковий живопис. Монументальний живопис (мозаїки та фрески Помпей, Геркулануму, Стабій).</p>	<p>5</p>	<p>Називає 2-3 вивчені пам'ятки архітектури періоду Римської імперії.</p> <p>Розповідає про вивчені зразки римського скульптурного портрету та помпейських фресок.</p>

<p>Модуль 4. Пам'ятки мистецтва Північного Причорномор'я. Образотворче мистецтво скіфів</p>	<p>Архітектура та мозаїки античних міст-полісів Північного Причорномор'я (Ольвія, Херсонес Таврійський, Пантікапей тощо). Скульптурний портрет (золота поховальна маска царя Боспору Рескупоріда). Ювелірні вироби.</p> <p>Кургани (поховальні поля на Київщині, Дніпропетровщині Волині і Галичині), їх архітектурна конструкція. Різновиди скіфської кам'яної скульптури (кам'яні баби). Художні вироби з металу (золота пектораль із кургану «Товста могила»).</p> <p>Пам'ятки давньослов'янської культури: кераміка, скульптура (статуя Світовида з р. Збруч), ювелірні прикраси.</p>	<p>4</p>	<p>Описує 2-3 вивчені архітектурні споруди та мозаїки античних міст-полісів Північного Причорномор'я.</p> <p>Описує вивчені зразки сарматських скульптурних портретів та ювелірних виробів.</p> <p>Наводить 2-3 приклади скіфської кам'яної скульптури та пластики скіфських художніх виробів з металу.</p> <p>Описує 2-3 вивчені зразки пам'яток давньослов'янської культури.</p>
<p>Всього годин у навчальному році</p>		<p>35</p>	

Під час виконання програми **підсумкового річного контролю** учень/учениця:

визначає історичний період створення вивчених мистецьких пам'яток образотворчого мистецтва і архітектури та висловлює власні судження щодо їх художніх образів;

описує зразки образотворчого мистецтва і архітектури первісного суспільства та давніх цивілізацій;

називає видатних митців античних Греції і Риму та їх відомі твори;

описує характерні елементи в образах мистецтва скіфів, називає вивчені пам'ятки давньослов'янської мистецької спадщини.

Рекомендований список демонстраційного матеріалу подано в Додатку 2.

Другий рік навчання. Завдання: ознайомлення з найвідомішими пам'ятками образотворчого мистецтва та архітектури Візантії і Київської Русі, романського й готичного стилів Західної Європи, Галицько-Волинського князівства.

Другий рік навчання <i>Ідеали та образи Середньовіччя</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 5. Образотворче мистецтво і архітектура Візантії та Київської Русі		16	
5.1. Образотворче мистецтво та архітектура Візантії	<p>Формування типів храмів в архітектурі Візантії (хрестовокупольний та базилікальний). Інтер'єр храму св. Софії в Константинополі. Мозаїчні ансамблі храмів Равенни.</p> <p>Візантійський монументальний живопис: фрески та мозаїки.</p> <p>Візантійський іконопис: канон (зворотна перспектива, символізм образів, площинність) та техніки (темперні, енкаустичні, мозаїчні ікони).</p> <p>Художні ремесла у Візантії: ткацтво, кування, литво тощо.</p> <p>Традиції візантійської архітектури в Криму (вежа фортеці Алустон). Оборонні і культові споруди. Печерні міста та монастирі Криму (Успенський монастир біля Бахчисараю).</p>	8	<p>Визначає типи храмів та описує інтер'єр в архітектурі Візантії.</p> <p>Знає та називає 2-3 вивчені твори монументального живопису Візантії.</p> <p>Описує канон та називає техніки візантійського іконопису.</p> <p>Називає вивчені різновиди художніх ремесел Візантії.</p> <p>Називає 2-3 вивчені зразки візантійської архітектури в Криму.</p>
5.2. Образотворче мистецтво та архітектура Київської Русі	Архітектура храмів Київської Русі: Золоті ворота, Десятинна церква, Михайлівський Золотоверхий монастир (Київ); Спаський собор (Чернігів); Надбрамна церква (Переяслав) тощо.	8	Знає та називає 2-3 вивчені середньовічні храми Києва, Чернігова, Переяслава.

	<p>Архітектура Софійського собору. Монументальний живопис (мозаїки та фрески): «Оранта»; «Христос-Пантократор з архангелами»; «Благовіщення» тощо.</p> <p>Давньоруський іконопис (образи, символи, композиція, умовність). «Вишгородська Богородиця», «Борис і Гліб» тощо.</p> <p>Мистецтво книжкової мініатюри (декоративні заставки, ініціали, фантастичні малюнки людей, тварин). «Остромислове Євангеліє».</p>		<p>Описує архітектуру Софійського собору.</p> <p>Наводить 2-3 приклади творів монументального живопису Софійського собору.</p> <p>Описує особливості вивчених давньоруських ікон.</p> <p>Знає і називає вивчені зразки книжкової мініатюри Київської Русі.</p>
Модуль 6. Образотворче мистецтво та архітектура середньовічної Європи		19	
6.1. Романський стиль в західноєвропейському мистецтві	<p>Характерні риси романського стилю в архітектурі (масивні стіни, вікна-бійниці, напівциркульні форми склепінь тощо). Архітектурні споруди: храми, фортеці, монастирі-фортеці, замки-фортеці. Вормський та Шпаєрський собори, замок Ельц (Німеччина).</p> <p>Монументальний живопис (фрески, мозаїки): «Христос у славі» (капела в Берзе-ла-Віль). Скульптура (монументальні рельєфи): «Страшний суд» (собор Сен-Лазар, Отен, Франція).</p> <p>Книжкова мініатюра: «Євангеліст Іоан» (Реймське Євангеліє, Франція) тощо.</p>	7	<p>Описує характерні риси романського стилю в архітектурі.</p> <p>Знає і називає типи архітектурних споруд романського стилю.</p> <p>Називає 2-3 вивчені твори монументального живопису та скульптури в романському стилі.</p> <p>Наводить вивчені приклади пам'яток романської книжкової мініатюри.</p>

<p>6.2. Готичний стиль у західноєвропейському мистецтві</p>	<p>Відмінності готичної архітектури (стрільчасті склепіння, велика кількість арок, вікон, галерей).</p> <p>Архітектура середньовічного міста (площа, ратуша з годинником, ворота, квартали ремісників).</p> <p>Найвідоміші готичні собори Європи та їх скульптурне оздоблення: собор Паризької Богоматері, собори в Реймсі, собори Шатрі (Франція); Кельнський собор (Німеччина). Вітражні композиції соборів.</p> <p>Мозаїка: «Бог створює Сонце, Місяць і зорі» (Італія) тощо.</p> <p>Готична книжкова мініатюра. «Кодекс Ротундус» (Часослов), часослов Герцога Берійського.</p>	<p>7</p>	<p>Описує специфічні відмінності готичної архітектури.</p> <p>Називає архітектурні елементи середньовічного міста.</p> <p>Називає найвідоміші готичні собори Європи та розповідає про їхнє скульптурне оздоблення і вітражні композиції.</p> <p>Описує 1-2 вивчені мозаїчні твори в інтер'єрах готичних храмів.</p> <p>Описує вивчені приклади книжкової мініатюри.</p>
<p>6.3. Мистецтво Галицько-Волинського князівства</p>	<p>Елементи романського та готичного стилів в українській архітектурі. Успенський собор (м. Володимир-Волинський); церква св. Пантелеймона (с. Шевченкове, Івано-Франківська обл.) тощо.</p> <p>Національні ознаки в іконі «Богоматір-Одигітрія», Ченстоховська ікона Божої Матері, «Юрій-Змієборець», ікона Волинської Божої Матері тощо.</p> <p>Книжкові мініатюри. Мініатюри Галицького Євангелія.</p>	<p>5</p>	<p>Знає і називає вивчені зразки українських будівель, що включають елементи романського та готичного стилів.</p> <p>Називає та описує національні ознаки іконопису Галицько-Волинського князівства.</p> <p>Називає вивчені книжкові мініатюри Галицького Євангелія.</p>
<p>Всього годин у навчальному році</p>		<p>35</p>	

Під час виконання програми підсумкового річного контролю учень/учениця:

визначає історичний період створення вивчених мистецьких пам'яток образотворчого мистецтва і архітектури та висловлює власні судження щодо їх художніх образів;

розрізняє та описує вивчені твори візантійського образотворчого мистецтва та архітектури;

описує особливості архітектури Київської Русі, розповідає про архітектурні композиції фресок та мозаїк Софійського собору;

описує характерні риси романського і готичного стилів в архітектурі та образотворчому мистецтві країн Європи;

називає вивчені твори українського мистецтва часів Галицько-Волинського князівства і розповідає про їх національні ознаки.

Рекомендований список демонстраційного матеріалу подано в Додатку 2.

Третій рік навчання. Завдання: ознайомлення з найвідомішими пам'ятками образотворчого мистецтва та архітектури епох Відродження (Ренесанс), Бароко і Рококо в Європі та Україні.

Третій рік навчання <i>У просторі мистецтва Відродження, Бароко, Рококо</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 7. Ідеали та художні образи в образотворчому мистецтві та архітектурі епохи Відродження		16	
7.1. Раннє Відродження	Умовний розподіл епохи Відродження (проторенесанс, раннє Відродження, Високий Ренесанс, пізній Ренесанс). Елементи античності та готики в архітектурі палаццо, ротонд та галерей. Творчість архітектора Ф. Брунеллескі (купол кафедрального собору Санта-Марія дель Фйоре, Флоренція тощо). Творчість Донателло («Кінна статуя кондотьєра	3	Знає та називає етапи умовного поділу епохи Відродження. Знає і називає зразки архітектурних споруд Ф. Брунеллескі. Називає вивчені статуї і рельєфні композиції

	Гаттамелаті» тощо). Фресковий живопис Мазаччо. Виокремлення станкового живопису. С. Боттічеллі («Мадонна магніфікат», «Народження Венери» тощо).		епохи Відродження. Розрізняє монументальний та станковий живопис. Називає вивчені твори Мазаччо та С. Боттічеллі.
7.2. Творчість Леонардо да Вінчі	Мистецьке досягнення Леонардо да Вінчі – техніка «сфумато» у живописі. Образи Мадонн («Мадонна Бенуа», «Мадонна Літа», «Джоконда» тощо). Розпис «Таємна вечеря» у міланському монастирі.	2	Описує техніку «сфумато» у живописі. Розповідає про образи Мадонн у творчості Леонардо да Вінчі. Описує композицію розпису «Таємна вечеря» Леонардо да Вінчі.
7.3. Творчість Рафаеля Санті	Ідеал жіночої краси у творчості Рафаеля («Мадонна Конестабіле», «Сікстинська Мадонна» тощо). Розписи у Ватикані («Афінська школа»).	2	Описує образи Мадонн у вивчених творах Рафаеля. Описує фрескові розписи Рафаеля у Ватикані.
7.4. Творчість Мікеланджело Буонарроті	Скульптурна спадщина митця («Давид», «П'єта», «Раби», скульптура гробниці Юлія II тощо). Розписи Сікстинської капели.	2	Називає вивчені скульптурні твори Мікеланджело та розповідає про них. Описує фрескові розписи Сікстинської капели.
7.5. Творчість Тіціана Вечелліо	Психологічний портрет у роботах Тіціана (портрети Карла V, папи Павла III).	1	Називає приклади портретів серед вивчених творів Тіціана.
7.6. Мистецтво «Північного Відродження» в Німеччині та Нідерландах	Національні риси мистецтва Відродження в Німеччині та Нідерландах. А. Дюрер. Гравюри («Лицар, Смерть і диявол», «Меланхолія» тощо). Автопортрети. Творчість Я. ван Ейка	3	Описує відмінності мистецтва «Північного Відродження». Називає та описує вивчені твори А. Дюрера. Знає та називає 2-3

	(«Портрет дружини Маргарити» тощо), І. Босха («Увінчування терновим вінком» тощо), П. Брейгеля Старшого («Вавилонська вежа» тощо).		вивчені твори І. Босха, П. Брейгеля Старшого та Я. ван Ейка.
7.7. Елементи Ренесансу в мистецтві України другої пол. XVI ст. – першої пол. XVII ст.	<p>Виникнення та розбудова (ратуші, замки-палаці, житлові будинки) нових міст (Жовква, Броди та ін.) Італійська дорика у світській та культовій архітектурі Львова (площа Ринок).</p> <p>Оборонна (фортеці: Хотинська, Олеська, Острозька тощо) та палацова архітектура (замки в Меджибожі, Сатанові, Пиляві, Збаражі, Золочеві, Підгірцях та ін.).</p> <p>Розвиток народної ікони. «Різдво Марії», «Розп'яття», (с. Ванівка); «Архангели» (с. Дальова) тощо.</p> <p>Орнаментика та мініатюри у книжкових виданнях Івана Федорова та гравера Іллі («Требник Петра Могили», «Києво-Печерський патерик» тощо).</p>	3	<p>Наводить приклади оборонних та міських споруд України епохи Ренесансу.</p> <p>Називає та описує вивчені українські народні ікони.</p> <p>Розповідає про художні особливості у книжкових виданнях Івана Федорова та гравера Іллі.</p>
Модуль 8. Образотворче мистецтво і архітектура епохи Бароко та Рококо		19	
8.1. Бароко: архітектура, скульптура, живопис в Європі	<p>Характерні риси стилю бароко в архітектурі: парадність, урочистість, пишність.</p> <p>Створення монументальних архітектурних ансамблів. Л. Берніні площа св. Петра (Рим, Італія).</p>	10	<p>Описує вивчені відмінності архітектури стилю бароко.</p> <p>Описує архітектурний ансамбль площі св. Петра в Римі та називає його автора.</p>

	<p>Палацово-паркові комплекси. А. Бареллі. Палац Німфенбург (Німеччина). Ж. Ф. Людовісі. Національний палац Мафра (Португалія). Й. Б. Фішер фон Ерлах. Палац Шенбрунн (Австрія) тощо. Скульптура (театральність образів, динамізм поз, комбінація різних матеріалів). Л. Берніні «Екстаз святої Терези», «Аполлон і Дафна» тощо.</p> <p><i>Італія.</i> Живопис (розписи в церквах і палацах, вівтарний живопис; сюжетна картина, портрет). М. да Караваджо «Прикликання апостола Матвія».</p> <p><i>Іспанія.</i> «Золотий вік» іспанського живопису. Народні основи мистецтва. Д. Веласкес «Сніданок», «Меніни», «Задача Бреди».</p> <p><i>Фландрія.</i> Жанрове та колористичне багатство живопису. П. П. Рубенс «Союз Землі і Води», «Воздвиження Хреста» тощо.</p> <p><i>Голландія.</i> Психологічність портретів Рембрандта ван Рейна та фактурність його живопису. «Повернення блудного сина», «Святе сімейство» тощо.</p> <p>Відтворення навколишньої дійсності в жанрових композиціях «малих</p>		<p>Розповідає про вивчені барокові палацово- паркові комплекси.</p> <p>Називає вивчені скульптурні твори Л. Берніні.</p> <p>Знає і називає 2-3 живописні роботи М. да Караваджо та Д. Веласкеса.</p> <p>Розповідає про 2-3 вивчені живописні твори П. П. Рубенса.</p> <p>Називає та описує вивчені жанрові картини і психологічні портрети Рембрандта.</p> <p>Розповідає про особливості вивчених творів «малих голландців».</p>
--	---	--	---

	голландців». Голандський натюрморт. В. К. Хеда «Натюрморт».		
8.2. Стиль рококо в образотворчому мистецтві та архітектурі Європи	<p>Характерні риси стилю рококо: вишуканість, елегантність, демонстративна розкіш.</p> <p>Особливості архітектури (асиметричність форм, декоративні ефекти, камерність приміщень). Інтер'єр. Палац Амалієнбург (Німеччина); палац Келуш (Португалія).</p> <p>Скульптура (рельєфи, статуї для садів, парків, приміщень та фонтанів). Ж.-Б. Пігаль «Меркурій, який зав'язує сандалію»; Клодіон «Амур і Психея».</p> <p>Живопис: Ж.-А. Ватто «Жіль» тощо; Ф. Буше «Літня пастораль» тощо.</p>	3	<p>Називає характерні риси стилю рококо.</p> <p>Описує особливості скульптури та архітектури стилю рококо на прикладі вивчених пам'яток.</p> <p>Знає і називає вивчені твори Ж.-А. Ватто та Ф. Буше.</p>
8.3. Стилі бароко і рококо в образотворчому мистецтві та архітектурі України	<p>Відмінності стилю бароко в українському мистецтві. Споруди стилю «козацького бароко» (мазепинського). Архітектори стилю бароко та рококо: Ф. Б. Растреллі: Маріїнський палац, Андріївська церква (Київ); Б. Меретин: Архікафедральний собор Святого Юра (Львів); С. Ковнір: Дзвіниця лаври (Київ); Й.-Г. Шедель: Брама Заборовського (Київ); І. Григорович-Барський: Покровська церква (Київ).</p> <p>Скульптура І. Пінзеля «Юрій Зміборець». Іконописні осередки: Києво-Печерської Лаври та Жовкви</p>	6	<p>Наводить 2-3 приклади архітектури українського бароко і рококо та називає їх авторів.</p> <p>Розповідає про малярську майстерню Києво-Печерської Лаври та іконописні осередки</p>

	<p>(Львівщина). І. Руткович: «Архангел Гавриїл»; Й. Кондзелевич: «Юрій Зміборець».</p> <p>Народний іконопис XVII- XVIII ст. Поширення в Україні ікон «Покрови Богородиці» Розвиток портретного жанру. Я. Калинович «Портрет М. Потоцького»; невідомий художник «Митрополит Петро Могила». Символіка народної картини «Козак-Мамай».</p> <p>Книгодрукування та мистецтво гравюри. Гравюри Л. Тарасевича («Нестор-літописець», «Богоматір Азовська» тощо) і Г. Левицького (лаврські видання Євангеліє (1737), «Апостол» (1737, 1738) тощо).</p>		<p>Жовкви. Називає та описує вивчені твори І. Рутковича та Й. Кондзелевича.</p> <p>Знає та описує вивчені парадні портрети, народні картини та ікони.</p> <p>Називає вивчених українських майстрів- граверів XVII–XVIII ст. та їх твори.</p>
Всього годин у навчальному році		35	

Під час виконання програми **підсумкового річного контролю** учень/учениця:

визначає історичний період створення вивчених мистецьких пам'яток образотворчого мистецтва і архітектури та висловлює власні судження щодо їх художніх образів;

описує особливості історичних художніх стилів європейського Відродження, бароко та рококо, називає вивчених видатних авторів та їх твори;

визначає характерні ознаки Ренесансу в образотворчому мистецтві та архітектурі України, наводить вивчені приклади пам'яток українського бароко і рококо та називає архітекторів цього стилю;

описує засоби виразності в скульптурних творах І. Пінзеля, народних картинах та іконах;

називає твори відомих українських граверів XVII–XVIII ст.

Рекомендований список демонстраційного матеріалу подано в Додатку 2.

Четвертий рік навчання. Завдання: ознайомлення з найвідомішими пам'ятками образотворчого мистецтва та архітектури періоду класицизму, романтизму, реалізму, імпресіонізму та постімпресіонізму в Європі та Україні.

Четвертий рік навчання <i>Людина і Всесвіт – пізнання, творення та спілкування</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 9. Мистецтво класицизму і романтизму в образотворчому мистецтві та архітектурі		16	
9.1. Стиль класицизм: архітектура, скульптура, живопис	<p>Характерні риси архітектурного стилю класицизму (правильні геометричні форми, застосування античної ордерної системи, стриманість декоративного оздоблення, логічність будування ансамблів). Архітектурні споруди: Арка Миру (Італія), Лувр, східний фасад (Франція). Інтере'ри палаців та соборів. Фасад як самостійна архітектурна форма.</p> <p>Садово-паркове мистецтво (Версальський парк). Скульптура (статуї, рельєфи, скульптурні портрети, публічні пам'ятники) П. Феді «Вільна поезія», А. Канова «Каяття Марії Магдалини» тощо.</p> <p>Живопис (історичний портрет, пейзаж). Н. Пуссен «Нарцис і Ехо», К. Лоррен «Ранок у гавані», Ж.-Л. Давід «Клятва Гораційв».</p>	4	<p>Описує характерні особливості архітектури класицизму, називає вивчені споруди.</p> <p>Розповідає про вивчені зразки садово-паркового мистецтва епохи класицизму та використання в ньому скульптури.</p> <p>Називає вивчених видатних європейських живописців епохи класицизму та їх твори.</p>

<p>9.2. Класицизм в українському мистецтві</p>	<p>Класицизм в архітектурі Одеси, Києва, Львова (палацово-паркові комплекси). Палаці К. Розумовського (Батурина) і Г. Галагана (с. Сорочинці). Помпезність будинків державних установ, закладів освіти, церков. А. Меленський «Церква-мавзолей на Аскольдовій могилі» (Київ), О. Беретті «Університет Св. Володимира» (Київ), Ф. Боффо «Потьомкінські сходи», «Воронцовський палац» (Одеса). Парки «Софіївка» в Умані та «Олександрія» в Білій Церкві.</p> <p>Скульптурні пам'ятники. І. Мартос «Пам'ятник герцогу де Рішельє» (Одеса). В. Демут-Малиновський і П. Клодт «Пам'ятник князю Володимиру» (Київ). Г. Вітвер «Статуї на Площі Ринок» (Львів)</p> <p>Живописні твори А. Лосенка («Прощання Гектора з Андромахою»), Д. Левицького (серія портретів «Смолянок»), В. Боровиковського («Полковника Руденка» тощо).</p>	<p>4</p>	<p>Називає вивчені приклади класицизму в архітектурі України.</p> <p>Описує вивчені українські пам'ятки садово-паркового мистецтва.</p> <p>Називає вивчені найвідоміші твори української монументальної скульптури епохи класицизму та їх авторів.</p> <p>Наводить приклади вивчених живописних творів А. Лосенка, Д. Левицького та В. Боровиковського.</p>
<p>9.3. Романтизм в образотворчому мистецтві Європи</p>	<p>Архітектурні напрями романтизму (історизм, неоготика, неовізантизм). Інтер'єри палаців.</p> <p>Скульптура романтизму. А. Д. Шоде «Гомер», Ф. Рюд «Жанна д'Арк» Школи живопису</p>	<p>5</p>	<p>Називає вивчені напрями в архітектурі романтизму.</p> <p>Називає та описує вивчені скульптури А. Д. Шоде, Ф. Рюда.</p>

	<p>(німецька, французька, англійська).</p> <p>Е. Делакруа «Свобода, що веде народ на барикади», Т. Жеріко «Пліт Медузи», Ф. Гойя «Розстріл повстанців у ніч на третє травня 1808 року».</p> <p>І. Айвазовський («Дев'ятий вал» тощо).</p> <p>К. Брюллов («Останній день Помпеї» тощо).</p>		<p>Називає вивчені європейські школи живопису, провідних художників та їх твори.</p> <p>Називає та описує вивчені твори І. Айвазовського та К. Брюллова.</p>
<p>9.4. Романтизм в українському образотворчому мистецтві</p>	<p>Жіночі образи та портрети сучасників у творчості Т. Шевченка (портрети Максимовича і його дружини, портрет Ликери Полусмакової (Полусмак) тощо).</p> <p>Серії графічних творів Т. Шевченка «Притча про блудного сина», «Живописна Україна».</p> <p>Живописне полотно «Катерина».</p>	3	<p>Наводить приклади вивчених графічних творів та живописних портретів пензля Т. Шевченка.</p> <p>Описує живописне полотно «Катерина».</p>
<p>Модуль 10. Реалізм, імпресіонізм та постімпресіонізм в образотворчому мистецтві та архітектурі</p>		19	
<p>10.1. Реалізм XIX ст. у мистецтві Європи та України</p>	<p>Вплив промислової революції XIX ст. на образотворче мистецтво та архітектуру (використання нових будівельних технологій та матеріалів в архітектурі Європи та Америки).</p> <p>Архітектурні напрями реалізму (неороманський, неоегипетський, неогрецький, боз-ар).</p> <p>Скульптура та пластика малих форм.</p> <p>Е. А. Бурдель «Геракл-лучник», А. Майоль «Ріка»</p>	10	<p>Знає та називає напрями в архітектурі реалізму.</p> <p>Називає вивчених видатних скульпторів епохи реалізму та їх твори.</p>

	<p>Л. Позен «Лірник», М. Мікешин «Пам'ятник Богдану Хмельницькому» (Київ).</p> <p>Школи живопису¹. Барбізонська школа (Ж. Дюпре, Н. Діас, Т. Руссо та ін.). Французький та італійський реалізм (Г. Курбе, І. Каффі та ін.). Російські передвижники (О. Саврасов, В. Васнецов, М. Нестеров та ін.). Українські художники та мистецтво реалізму (І. Рєпін, М. Пимоненко та ін.).</p>		<p>Описує вивчені твори художників барбізонської школи, російських передвижників, українських художників- реалістів та називає їх авторів.</p>
<p>10.2. <i>Імпресіонізм та постімпресіонізм в образотворчому мистецтві Європи</i></p>	<p>Виникнення імпресіонізму в мистецтві Франції (мистецтво вражень). К. Моне «Враження. Схід сонця». Манера виконання, техніка письма та мотиви художників-імпресіоністів. О. Ренуар «Портрет артистки Ж. Самарі», Е. Дега «Блакитні танцівниці», К. Піссарро «Урожай», А. Сіслей, Б. Морізо та інші.</p> <p>Неоімпресіонізм (пуантилізм). Ж. Сьорра «Недільна прогулянка на острові Гранд-Жатт» та П. Сіньяк «Сосна в Сен-Тропе».</p> <p>Постімпресіонізм (трактування простору і форми предметів, колір і фактура в моделюванні</p>	9	<p>Розповідає про техніку письма та мотиви, називає вивчені твори та їх авторів.</p> <p>Описує вивчені твори художників-пуантилістів і постімпресіоністів та називає їх авторів.</p>

¹ Персоналії представників художніх шкіл та їхні твори визначаються самостійно викладачем або обираються з Додатку 2.

	форми). П. Сезанн «Яблука й апельсини», В. Ван Гог «Зоряна ніч», П. Гоген «Пейзаж з павичами».		
	Скульптура (динамізм та емоційність). О. Роден («Мислитель», «Собор» тощо).		Описує вивчені скульптурні твори О. Родена.
Всього годин у навчальному році		35	

Під час виконання програми підсумкового річного контролю учень/учениця:

визначає історичний період створення вивчених мистецьких пам'яток образотворчого мистецтва і архітектури та висловлює власні судження щодо їх художніх образів;

описує характерні ознаки стилів класицизм, романтизм та реалізм в архітектурі, скульптурі та живописі Європи й України, називає вивчені твори та їх авторів;

розрізняє стильові та технічні особливості імпресіонізму та постімпресіонізму, називає видатних європейських художників цього стилю та їх твори.

Рекомендований список демонстраційного матеріалу подано в Додатку 2.

П'ятий рік навчання. Завдання: ознайомлення з найвідомішими пам'ятками образотворчого мистецтва та архітектури арабо-мусульманського та індійського культурних регіонів, Далекого та Близького Сходу; вивчення зразків світового образотворчого мистецтва і архітектури ХХ століття.

П'ятий рік навчання <i>Крізь час і простір – новітні ідеї та образи</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 11. Історія архітектури та образотворчого мистецтва арабо-мусульманського та індійського культурних регіонів, Далекого та Близького Сходу	Арабо-мусульманська архітектура (мечеть). Храм у Мецці, Блакитна мечеть у Стамбулі. Каліграфія та орнамент. Арабески. Архітектура Індії: Мавзолей Тадж-Махал в Агрі, Храм Махабодхі. Монументальні скульптури	7	Наводить приклади традиційної архітектури арабо-мусульманського культурного регіону та видів орнаменту. Описує особливості архітектурних споруд та вивчені твори монументальної скульптури

	<p>Будди.</p> <p>Традиційні форми китайської архітектури (пагоди).</p> <p>Золота зала і пагода в Хорюдзі.</p> <p>Потала в Лхасі.</p> <p>«Велика Китайська стіна».</p> <p>Жанри китайського живопису (портрет, пейзаж, історичні та міфологічні сюжети, сцени з придворного життя).</p>		<p>Індії.</p> <p>Описує вивчені зразки традиційної китайської архітектури.</p> <p>Знає та називає жанри традиційного китайського живопису.</p>
<p>Модуль 12.</p> <p>Образотворче мистецтво та архітектура Європи та України початку ХХ ст.</p>		<p>25</p>	
<p>12.1. Стиль модерн в образотворчому мистецтві та архітектурі Європи та України</p>	<p>Характерні риси архітектурного стилю модерн (гармонія мистецтва і природи, вибагливість форм, вишуканість образів). Використання в інтер'єрі мозаїки та керамічних деталей.</p> <p>Бельгія: В. Орта «Будинок Сольве», А. Вельде «Вілла Еше».</p> <p>Франція: Е. Гімар «Будинок «Мезон»».</p> <p>Австрія: О. Вагнер «Церква на Штайнгофі».</p> <p>Італія: Е. Базіле.</p> <p>Іспанія: А. Гауді «Храм Святого Сімейства (Храм Саграда Фамілія)» (Барселона).</p> <p>Рослинні мотиви, алегоричність сюжетів у живописі стилю модерн.</p> <p>Г. Клімт «Медицина», Я. Мальчевський «Христос перед Пілатом», С. Виспянський «Портрет</p>	<p>9</p>	<p>Описує особливості архітектури стилю модерн, називає вивчені приклади та їх авторів.</p> <p>Описує 2-3 вивчені твори Г. Клімта, Я. Мальчевського та С. Виспянського.</p>

	<p>Елізи Паренської». А. Муха («Слов'янська епопея» тощо).</p> <p>Використання конструкцій з металу та залізобетону в архітектурі України: В. Городецький «Будинок з химерами» (Київ), В. Кричевський «Будинок губернського земства» (Полтава). Стиль модерн в архітектурі Львова та діяльність фабрики І. Левинського.</p> <p>Творчість А. Маневича («Весна на Куренівці» тощо), І. Труша («Трембітарі» тощо), О. Новаківського («Втрачені надії» тощо), О. Кульчицької («Гуцулка Параня» тощо), Ф. Кричевського («Наречена» тощо), О. Мурашка («Портрет дівчини у червоному капелюсі» тощо), М. Жука («Лілея» тощо).</p> <p>Книжкова графіка. Г. Нарбут «Українська абетка» тощо.</p>		<p>Розповідає про вивчені твори А. Мухи.</p> <p>Описує характерні відмінності вивчених архітектурних споруд українського модерну.</p> <p>Описує вивчені твори А. Маневича, І. Труша, О. Новаківського та О. Кульчицької, Ф. Кричевського, О. Мурашка, М. Жука.</p> <p>Називає вивчені графічні твори Г. Нарбута.</p>
12.2. Модернізм: відмова від реальних образів	<p>Напрями і течії в образотворчому мистецтві модернізму²:</p> <ul style="list-style-type: none"> – абстракціонізм (П. Мондріан, К. Малевич, В. Кандинський); – кубізм (Ж. Брак, П. Пікассо, О. Архипенко); – сюрреалізм (С. Далі, А. Массон, П. Дельво); футуризм (У. Боччоні, 	8	<p>Називає вивчених видатних представників художніх течій і напрямів модернізму та їх твори.</p>

² Персоналії представників художніх течій та їхні твори визначаються самостійно викладачем або обираються з Додатку 2.

	<p>Д. Балла, Д. Сіверіні, Д. Бурлюк, О. Екстер, О. Богомазов);</p> <p>– експресіонізм (Е. Мунк, Е. Кірхнер, Е. Нольде);</p> <p>– фовізм (А. Матісс, А. Дерен, М. Вламінк);</p> <p>– дадаїзм (М. Дюшан,);</p> <p>– попарт (Е. Воргол, Т. Вессельман, Р. Ліхтенштейн);</p> <p>– неовізантизм (М. Бойчук);</p> <p>– примітивізм (А. Руссо, Н. Піросманішвілі (Піросмані), М. Примаченко, Н. Дровняк).</p>		
<p>12.3. Конструктивізм</p>	<p>Конструктивно- функціональний характер архітектури (строгість, простота абрисів). Раціональні основи американської архітектури. Хмарочоси. Ар-деко. Великі житлові будинки (Ле Корбюзьє, «Житловий комплекс в Марселі», Франція). Монументальний живопис. Ф. Леже («Жінка з котом» тощо). О. Родченко («Дівчина з квітами» тощо).</p>	2	<p>Описує особливості архітектури в стилі конструктивізму та наводить приклади споруд в Америці та Європі.</p> <p>Називає вивчені твори конструктивістського монументального живопису.</p>
<p>12.4. Український модернізм та постмодернізм</p>	<p>Поєднання традиції та інновації в українському образотворчому мистецтві³. Т. Яблонська «Наречена», В. Зарецький «Поцілунок», А. Ерделі «Літо в парку», Й. Бокшай «Осінні дерева</p>	6	

³ Персоналії представників українського модернізму та їхні твори визначаються самостійно викладачем або обираються з Додатку 2.

	<p>над озером Синевір», Ф. Манайло «Гірська панорама» тощо.</p> <p>І. Кавалерідзе пам'ятник Т. Шевченку в Полтаві тощо. Я. Гніздовський «Кіт» тощо.</p> <p>Самобутність народного малярства. К. Білокур «Квіти на синьому тлі», М. Тимченко «Веселі Сорочинці» тощо.</p> <p>Сучасні українські митці- постмодерністи: Ф. Гуменюк «Вірність Україні», І. Марчук «Пробудження» тощо.</p>		<p>Називає вивчених видатних українських представників модернізму та їх твори.</p> <p>Розповідає про народних майстрів К. Білокур, М. Тимченко та називає їх вивчені твори.</p> <p>Описує вивчені твори Ф. Гоменюка та І. Марчука.</p>
<p>Модуль 13. Світове мистецтво на зламі XX-XXI століть: свобода творця</p>	<p>Інтернаціональність художньої мови. Технології хай-тек (мінімум декоративних надмірностей і прикрас). Деконструктивізм (зміна архітектурних правил і форм). Екологізм (природні матеріали та форми).</p> <p>Абстрактний експресіонізм: Д. Поллок, М. Ротко та ін. Експресивний фігуративний живопис: Л. Фрейд, Ф. Бекон та ін. Використання оптичних ілюзій (оп-арт): В. Вазареллі, М. Ешер та ін. Попарт: Е. Ворхол, Р. Ліхтенштейн, Д. Кунс, Д. Хокні та ін. Мінімалізм: І. Кляйн, Д. Джадд та ін. Концептуалізм: Д. Бойс, Д. Херст, Л. Фонтана та ін.</p>	<p>3</p>	<p>Описує характерні риси світового мистецтва на зламі XX-XXI століть та називає вивчених видатних художників.</p>

	Кінетичне мистецтво (В. Татлін, А. Колдер та ін.). Артінсталяції, артмоби (конструювання простору з використанням промислових відходів, мистецьких творів та комп'ютерних технологій). Перфоменс. Хепенінг.		
Всього годин у навчальному році		35	

Під час виконання програми **підсумкового контролю** учень/учениця:
визначає історичний період створення вивчених мистецьких пам'яток образотворчого мистецтва і архітектури та висловлює власні судження щодо їх художніх образів;

описує характерні ознаки творів образотворчого мистецтва та архітектури арабо-мусульманського та індійського культурних регіонів, Далекого та Близького Сходу;

описує стильові та технічні особливості стилю «модерн», розповідає про художні течії та напрями в образотворчому мистецтві та архітектурі модернізму, називає вивчених видатних митців Європи, Америки та України ХХ-ХХІ століть та їх твори.

Рекомендований список демонстраційного матеріалу подано в Додатку 2.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксенова А. История искусств. Київ : Форс, 2020. 208 с.
2. Берд М. 100 ідей, що змінили мистецтво. Київ : ArtHuss, 2019. 216 с.
3. Бойлен А. Л. Візуальна культура. Київ : ArtHuss, 2021. 208 с.
4. Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української художньої культури. Львів : Світ, 2018. 268 с.
5. Галл С. Як розуміти мистецтво. Київ : Книголав, 2020. 96 с.
6. Згурская М., Лавриненко Н. Архитектурные стили. Харків : Фолио, 2013. 153 с.
7. Ідема Й. Як ходити до музею. Харків : Фабула, 2019. 132 с.
8. Крвавич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво. Ч. 1. Львів : Світ, 2003. 256 с.
9. Крвавич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво. Ч. 2. Львів : Світ, 2004. 268 с.
10. Крвавич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво. Ч. 3. Львів : Світ, 2005. 268 с.

11. Липа К. Твердині князів Острозьких. Замки, монастирі, храми XIV–XVII століть. Київ : Laugus, 2014. 64 с.
12. Маколи Д. Замок. Київ : Добрая книга, 2015. 80 с.
13. Масол Л.М. Мистецтво 8 клас. Київ : Освіта, 2016. 239 с.
14. Меннинг М., Гранстрем Б. Рассказы о картинах. История живописи для детей. Київ : Махаон, 2021. 88 с.
15. Овсійчук В. А. Класицизм і романтизм в українському мистецтві. Київ : Дніпро, 2001. 447 с.
16. Пустынникова И., Беспалова Н. Средневековые замки Европы. Харків : Мікко, 2010. 160 с.
17. Пучков А. Між навігаційними щоглами. Профілі українських мистецтвознавців (архітектура і візуальне мистецтво). Київ : Дух і літера, 2018. 393 с.
18. Скляренко Г. Українські художники: з відлиги до незалежності. Книга 1. Київ : ArtHuss, 2018. 288 с.
19. Соколюк Л. Михайло Бойчук та його школа. Харків : Видавець Савчук О. О., 2014. 386 с.
20. Степовик Д. В. Сучасна українська ікона. Київ : Мистецтво, 2005. 303 с.
21. Тетяна Яблонська. З колекції Запорізького художнього музею. Київ : Родовід, 2017. 84 с.
22. Українська Академія Мистецтв. Київ : Родовід, 2015. 270 с.
23. Українське мистецтво та архітектура кінця XIX – початку XX ст. Київ : Наукова думка, 2000. 240 с.
24. Український художній авангард. Маніфести, публіцистика, бесіди, спогади, листи. Київ : Дух і літера, 2020. 640 с.
25. Уманцев Ф. С. Мистецтво Давньої України. Київ : Либідь, 2002. 328 с.
26. Фартинг С. Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодні. Харків : Vivat, 2019. 576 с.
27. Шкандрій М. Авангардне мистецтво в Україні, 1910-1930 рр. Пам'ять, за яку варто боротися. Харків : Фабула, 2019. 224 с.
28. Юнгер М. Пікассо: живопис, що шокував світ. Київ : Ранок, 2019. 448 с.
29. Искусство. Иллюстрированный атлас. Київ : Махаон, 2016. 168 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Рівні компетенції	Бали	Характеристика навчальних досягнень
Початковий	1 – 3	Розрізняє види образотворчого мистецтва та архітектури, може назвати 1-2 художніх твори. Відтворює незначну частину навчального матеріалу, пізнавальний інтерес формується вибірково, не в повній мірі володіє поняттями і термінами. Двома-трьома простими реченнями розповідає про художній процес, відповідає на запитання здебільшого у формі ствердження або заперечення, не може аргументувати, робити висновки.
Середній	4 – 6	Виявляє знання й розуміння основних положень навчального матеріалу, відтворює основний зміст навчальної теми, відповідаючи на запитання викладача. Пояснює одну-дві окремі ознаки вивчених термінів, здатний з помилками й неточностями дати їм визначення. Має труднощі у висловлюванні власної думки, з допомогою викладача може робити висновки, аналізувати, порівнювати, висловлювати оціночні судження.
Достатній	7 – 9	Виявляє пізнавальний інтерес, демонструє навички та вміння, що відповідають року навчання, висловлюється логічно, хоч і має неточності під час відповіді. Вміє узагальнити окремі факти, формулює та обґрунтовує свої висновки, знаходить і виправляє допущені помилки.
Високий	10 – 12	Має системні знання з початкового курсу історії образотворчого мистецтва та архітектури, використовує їх у різних ситуаціях. Самостійно користується джерелами інформації, ставить самостійно пізнавальну мету в процесі виконання навчальних завдань та проявляє творчий підхід до їх вирішення.

Рекомендований список демонстраційного матеріалу

Роз'яснення щодо використання демонстраційного матеріалу

Складений та систематизований список демонстраційного матеріалу містить значну кількість прикладів творів образотворчого мистецтва та архітектури. Перелік побудовано відповідно до психофізичних особливостей учнів певної вікової категорії, що допомагає сприйняттю тем та запропонованих мистецьких творів, а також надає можливість висловити особисте ставлення до них.

Представлені в додатках приклади дають можливість долучитися до світу образотворчого мистецтва та архітектури через ознайомлення з: різножанровістю, відмінностями стилів, строкатістю течій, багатоманітністю естетичних напрямів, панорамою мистецьких шкіл різних країн. Під час створення переліку були враховані прояви культурно-мистецького розмаїття, що відображено в широкому охопленні географічного та часового простору.

Пропонований перелік сприяє вибору необхідних демонстраційних матеріалів за кожним з модулів. Викладач може скористатися зазначеними матеріалами (визначивши оптимальну кількість прикладів) або самостійно скласти перелік творів образотворчого мистецтва та архітектури за власним вибором.

Викладачам рекомендовано:

використовувати *оптимальну кількість прикладів* з наданого переліку творів образотворчого мистецтва та архітектури;

додавати до такого переліку твори за власним вибором.

Для збереження оптимального обсягу типової навчальної програми та забезпечення зручності користування переліком демонстраційних матеріалів кожен з прикладів надано в черговому порядку зі змінами написання «прямим» шрифтом та «курсивом».

Перший рік навчання

Мистецтво як спосіб пізнання дійсності

Модуль 1. Мистецтво в системі духовної культури суспільства

► Мистецькі музеї світу

Музей Лувру (Париж, Франція); *Національна галерея (Лондон, Великобританія)*; Ермітаж (Санкт-Петербург, Росія); Державна Третьяковська галерея (Москва, Росія); *Національний музей Прадо (Мадрид, Іспанія)*; Стара пінакотека (Мюнхен, Німеччина); галерея Уффіці (Флоренція, Італія).

► Художні музеї та галереї України

Національний художній музей України (Київ); *Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (Київ)*; Національний музей «Київська картинна галерея» (Київ); *Пінчук Арт Центр («PinchukArtCentre»)* (Київ); «Мистецький Арсенал» (Київ); *Одеський музей західного і східного мистецтва*; Львівська національна галерея мистецтв імені Бориса Возницького;

Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького.

► **Мистецтво первісної людини:**

Крапки вохрою (печера Пеш-Мерль, Франція); «Бики», «Коні», «Олені», (печера Альтаміра, Іспанія); відбитки долоней рук (печера Куева-де-лас-Манос, Аргентина); «Бики», «Коні», «Олені» (печера Ласко, Франція); «Бікорпська людина, що лізе по ліанах, щоб зібрати мед з борті» (печера Куевас-де-Аранья, Іспанія).

Дрібна пластика, «Віллендорфська Венера» (Австрія); рельєф «Венера Лоссельська» (Венера з рогом) (Франція); «Венера Леспюзька» (Франція); «Венера Брасемпуйська» (Франція).

Будівля з кісток мамонта (Мізинська стоянка, Україна); *браслети та музичні інструменти з кісток мамонта (Мізинська стоянка, Україна).*

Архітектура менгіри (Бретань, Франція); менгіри (Крим, Україна); *менгіри (Іберійський півострів, Іспанія); дольмени (Стоунхендж, Велика Британія).*

► **Мистецтво трипільської культури**

Керамічна модель житла; *писанки; мальована кераміка (керамічний горщик із зображенням неба, землі і драбинки між ними); статуетки богині родючості; скульптурні фігурки биків, кіз, собак (с. Трипілля, Україна).*

Модуль 2. Мистецтво давніх цивілізацій

► **2.1. Образотворче мистецтво та архітектура Стародавнього Єгипту**

Архітектурні споруди: Ансамбль гробниці фараона Джосера (некрополь в Саккарі); *піраміди Хефрена, Мікеріна, Хеопса (некрополь в Гізі); архітектурний ансамбль Ментухотепа I (біля Фів); архітектурний ансамбль цариці Хатшепсут (Луксор); храм Амона-Ра (Карнак); храм Рамзеса II та Нефертарі (Абу-Сімбел, Нубія).*

Скульптурний портрет писаря Каї; *скульптурний портрет царевича Рахотепа та його дружини Нофрет; статуя фараона Хефрена; Великий Сфінкс; статуя Сенусерта I; статуя Ехнатона; бюст Нефертіті; золота похоронна маска Тутанхамона.*

Розписи: «Птахи на акації»; «Полювання кішки в зарослях Нілу»; «Гра у м'яч» (гробниця Бені-Хасані).

► **2.2. Образотворче мистецтво та архітектура Межиріччя**

Архітектурні споруди: Зикурат Еламу (Дур-Унташ); *Зикурат царя Ур-Намму (Ура).*

Рельєфи тварин з полив'яної цегли (брама Іштар, Вавилон).

Скульптура співачки Ур Ніни (Марі); *статуя царя Хаммурані (Ларса).*

► **2.3. Образотворче мистецтво та архітектура Центральної та Південної Америки**

Храми та піраміди Ламанай (Беліз); *Коба (Мексика); Караколь (Мексика); Копан (Гондурас); Паленке (Мексика); Чичен-Іца (Мексика).*

Скульптура «Бог Сонця на черепасі»; *голова правителя; голова Віракочі.*

Фреска «Музики та танцюристи» (Бонампак); «Вояк майя на синьому фоні» (Нах-Туніх).

Модуль 3. Античність – колиска європейської цивілізації

► 3.1. Мистецтво Стародавньої Греції

Архітектурні споруди: Кносський палац і лабіринт мінотавра (о. Крит, Греція); *палац Акротірі (о. Санторині, Греція)*; гробниця царя Атрея (Мікени, Греція).

Фрески Кносського палацу: «Ігри з биком»; «Грифони»; «Дельфіни», «Дами в блакитному»; «Парижанка»; «Принц-жрець» (о. Крит, Греція); «Весна»; «Дівчина, що збирає крокуси»; «Збирання шафрану»; «Хлопчики-боксери»; «Антилопи»; «Синій птах» (о. Санторині, Греція).

Гомерівський період: *Храм Аполлона (Дельфи, Греція)*; храм Артеміди (о. Корфу, Греція); *театр Діоніса (Афінський акрополь, Греція)*; Панатінаїкос (стадіон) (Афіни, Греція).

Скульптура: *куриси «Клеобіс і Бітон» (Дельфи)*; «Мосхофор» (Афінський акрополь); «Кора з гранатом» (Кератеа); «Кора в Пеплосі» (Афінський акрополь); «Гера Самоська» (о. Самос).

Архітектура та скульптура ранньої і високої класики: *Храм Зевса (Олімпія)*; храм Афіни-Афаї (о. Егіна); *Афінський акрополь: Пропілеї, храм Ніки Аптерос, храм Парфенон, храм Ерехтейон.*

Метопи «Подвиги Геракла»; *фронтони «Змагання Пелопса та Еномая»; «Народження Афіни»; статуя Зевса на троні (Фідій) (Храм Зевса, Олімпія); «Битва греків і троянців» (храм Афіни-Афаї, о. Егіна); фронтони Парфенона «Битва греків і кентаврів», «Панафінейська хода», «Три богині»; балюстрада храму Ніки Аптерос «Ніка, яка зав'язує сандалію»; *портик храму Ерехтейон «Каріатіди»; статуя Афіни Парфенос (Фідій) (Афінський акрополь); «Дискобол» (Мирон); «Дорифор» (Поліклет); «Гермес з немовлям Діонісом» (Пракситель); «Менада» (Скопас).**

Мистецтво епохи еллінізму: реконструкція «Колос Родоський»; *реконструкція святилищ Афіни і Зевса (Пергам).*

Скульптура: «Вмираючий галл»; *скульптурна група «Лаокоон та його сини»; «Торс Бельведерський»; «Венера Мілоська»; «Ніка Самофракійська».*

Амфора «Ахілл та Аякс грають у кості» (Ексекій); «Діоніс і менади» (Клеофрад); амфора «Геракл і кентавр Несс» (Несса); амфора «Геракл, що бенкетує» (Андокід); «Діоніс у човні» (Ексекій); «Двобій Геракла з тритоном» (Лекіф).

► 3.2. Мистецтво Стародавнього Риму

Архітектурні споруди: Храм Юпітера Капітолійського (реконструкція) (Рим, Італія), *храм Вести (Рим, Італія)*; Пантеон (Рим, Італія); *Римський Форум (Рим, Італія)*; *тріумфальна арка Тита (Рим, Італія)*; *тріумфальна арка Септимія Севера (Рим, Італія)*; *тріумфальна колона Траяна (Рим, Італія)*; театр Марцелла (Рим,

Італія); *амфітеатр Флавіїв (Колізей) (Рим, Італія); акведуковий міст (Вер-Пондю-Гар, Франція); терми Каракалли (Рим, Італія).*

Фрески: «Сад» (вілла Лівії, Рим); «Дерево і змія» (Помпеї); «Пташка в альтанці» (Помпеї); *розпис-обманка «дверей» (вілла Мелеагра, Помпеї).*

Мозаїки: «Олександр верхи на Буцефалі» (Помпеї); «Перський цар Дарій III» (Помпеї); «Двобій Тезея з Мінотавром» (Помпеї).

Скульптурна група «Капітолійська вовчиця» (Рим); *етруська аркова брама (Перуджа); статуя Августа з Пріма-Порта (Ватикан); бюст Веспасіана (Флоренція); бюст римлянки (Москва, Державний музей образотворчих мистецтв імені О. С. Пушкіна); статуя імператора Траяна (Лондон); бюст Марка Аврелія (Рим); чотири статуї тетрархів (Венеція).*

Модуль 4. Пам'ятки мистецтва Північного Причорномор'я. Образотворче мистецтво скіфів

Архітектура міст: Ольвії; *Херсонесу Таврійського; Пантікапею; Неаполя Скіфського; царський курган Пантікапея.*

Голова богині Деметри (розпис склепу Пантікапея, Керч); *майстерня художника (розпис саркофагу Пантікапея, Керч).*

Скульптурний портрет понтіїського царя Мітріада VI Євпатора (Пантікапея, Керч); *скіфський воїн (с. Нововасилівка, Запорізька обл.).*

Кургани Солоха (с. Велика Знам'янка, Запорізька обл.); *Гайманова могила (с. Балки, Запорізька обл.); Чортомлик (Нікополь, Дніпропетровська обл.); Товста Могила (Покров, Дніпропетровська обл.).*

Скіфське золотарство: *перстень із Тіри (Білгород-Дністровськ); пластина із зображенням оленя (курган Могила Тернівка); нектораль (курган Товста Могила); ритуальний кубок (курган Куль-Оба); гребінь (курган Солоха).*

Давньослов'янська мистецька спадщина

Статуя Світоvida із р. Збруч (с. Іванківці, Хмельницька обл.); *кам'яні скульптури слов'янських богів-ідолів (с. Ставчани, Хмельницька обл.).*

Другий рік навчання Ідеали й образи Середньовіччя

Модуль 5. Образотворче мистецтво та архітектура Візантії та Київської Русі

► 5.1. Образотворче мистецтво та архітектура Візантії

Архітектурні споруди: *Базиліка Святого Петра (Рим, Італія); мавзолей Санта-Констанца (Рим, Італія); базиліка Сант-Аполлінаре-Нуово (Равенна, Італія); мавзолей Галли Плацідії (Равенна, Італія); базиліка Святої Ірини (Стамбул, Туреччина); базиліка Сант-Віталє (Равенна, Італія); Церква монастиря Дафні (поблизу Афін, Греція); собор монастиря Осіос-Лукас (поблизу Дістому, Греція); баптистерій Неона (Равенна, Італія); собор Святої Софії (Стамбул, Туреччина).*

Розписи римських катакомб: «Христос Добрий Пастир»; «Христос в образі Орфея».

Мозаїки: *Мавзолей Санта-Констанца: «Райські куці»; «Збирання урожаю та виноробство»; «Христос Вседержитель і Петро», «Христос Еммануїл з Петром і Павлом» (Рим, Італія); мавзолей Галли Плаїдії «Мучеництво св. Лаврентія», «Христос Добрий Пастир» (Равенна, Італія); базиліка Сант-Аполлінаре-ін-Класе «Переображення» (Равенна, Італія); базиліка Сант-Аполлінаре-Нуово «Хода мучеників і мучениць» (Равенна, Італія); базиліка Санта-Марія-Маджоре; «Поклоніння волхвів»; «Благовіщення»; «Побиття немовлят»; «Втеча до Єгипту» (Рим, Італія); базиліка Сан-Віталє «Христос Вседержитель із св. Віталієм та св. Еклесієм»; «Імператор Юстиніан зі свитою», «Імператриця Феодора зі свитою» (Равенна, Італія); собор Святої Софії; «Деїсус» «Богородиця на троні з Немовлям»; «Архангел Гавриїл»; «Імператор Костянтин IX Мономах та імператриця Зоя» (Стамбул, Туреччина); храм монастиря Хора «Деїсус»; «Христос Пантократор» (Стамбул, Туреччина).*

► 5.2. Образотворче мистецтво та архітектура Київської Русі

Архітектурні споруди:

Київ: Золоті Ворота; Софійський собор; Михайлівський Золотоверхий монастир; Успенський собор Києво-Печерської лаври; Десятинна церква; Кирилівська церква;

Чернігів: церква св. Іллі; церква св. вмч. Параскеви П'ятниці; собор св. Бориса і Гліба; собор Успіння Пресвятої Богородиці Єлецького монастиря; собор Переображення Господнього.

Фрески: «Скоморохи»; «Княжа родина»; «Іпподром»; «Полювання» (Софійський собор, Київ).

Мозаїки: «Оранта»; «Євхаристія»; «Отці церкви»; «Христос Пантократор в оточенні ангелів»; «Апостоли»; «Євангелісти»; «Благовіщення»; «Сорок святих».

Ікони: «Богоматір Печерська» (Софійський собор, Київ), «Дмитрій Солунський» (Державна Третьяковська галерея, Москва), «Борис і Гліб» (Київська національна картинна галерея, Київ); «Вишгородська ікона Божої Матері» (Державна Третьяковська галерея, Москва); «Спас Золоте Волосся» (Патріарший Успенський собор, Москва).

Ф. Грек: «Донська ікона Божої Матері/Успіння Богородиці» (Державна Третьяковська галерея, Москва).

Діонісій: «Богоматір Одигітрія» (Державна Третьяковська галерея, Москва).

А. Рубльов: «Свята Трійця» (Державна Третьяковська галерея, Москва).

Модуль 6. Образотворче мистецтво та архітектура середньовічної Європи

► 6.1. Романський стиль в західноєвропейському мистецтві

Замки: Графенкастель (Бельгія); Лангедок-Русільйон (Франція); Вавель

(Польща); *Ельц* (Рейнланд-Пфальц, Німеччина).

Базиліки абатств: *Клюні* (Бургундія, Франція); Сент-Фой (Конк, Франція); *Святого Михайла* (Гільдесгайм, Німеччина).

Собори: *Шпаєрський собор* (Великий імператорський) (Шпайєр, Німеччина); собор Санта Марія Ассунта (Піза, Італія); *Собор святого Петра* (Вормс, Німеччина).

Рельєфи: «*Страшний суд*» собору святої Марії Магдалини (Везле, Франція); собору Сен-Лазар (Отен, Франція); *капітелі та колони фасаду храму Нотр-Дам-ля Гранд* (Пуатьє, Франція).

Книжкова мініатюра: «*Євангелист Іоан*» (Реймське Євангеліє, Франція).

► 6.2. Готичний стиль у західноєвропейському мистецтві

Архітектурні споруди: Базиліка Сен-Дені (Париж, Франція); *Шартрський кафедральний собор Діви Марії* (Шартр, Франція); Собор Паризької Богоматері (Нотр-Дам де Парі) (Париж, Франція); *Реймський собор Богоматері* (Реймс; Франція); собор Руанської Божої Матері (Руан, Франція); *собор Різдва Пресвятої Богородиці* (Мілан, Італія); Кельнський собор (собор святого Петра та Діви Марії) (Кельн, Німеччина).

Вітражі: «*Північна троянда*», «*Південна троянда*»; «*Діва Марія із суддями, царями, первосвященниками і пророками*» (Собор Паризької Богоматері, Париж, Франція); вітраж «*Дерево Єшуа*» (собор у Реймсі, Франція).

Рельєфи: «*Благовіщення*», «*Зустріч Марії та Єлизавети*», «*Усміхнений ангел*» (собор у Реймсі, Франція); «*Діви мудрі та нерозумні*» (собор у Магдебурзі, Німеччина); «*Герман та Рігелінда*», «*Ута та Еккехард*» (собор в Наумбурзі, Німеччина).

Скульптурна група «*П'єта*» (собор у Фрайбурзі, Німеччина).

► 6.3. Мистецтво Галицько-Волинського князівства

Архітектурні споруди: Вірменський кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці (Львів); *Свято-Покровська церква-замок* (с. Сутківці, Хмельницька обл.); церква св. Василя (Володимир-Волинський); *церква Св. Духа* (Потелич).

Фортеці у: Хотині (Чернівецька обл.); *Острозі* (Рівенська обл.); Луцьку (Волинська обл.); *Меджибожі* (Хмельницька обл.); Олеську (Львівська обл.); *Кам'янець-Подільську* (комплекс Старого замку).

Ікони: «*Волинська Богоматір*» (Луцьк); «*Юрій Змієборець*» (с. Станія, Львівська обл.); «*Різдво Богородиці*»; «*Поклоніння волхвів*»; «*Переображення Христа*» (с. Бусовисько, Львівська обл.); «*Нерукотворниц образ Ісуса Христа*» (с. Терло, Львівська обл.); «*Христос Вседержитель*» (с. Малик, Львівська обл.); «*Архангел Михайл*» (с. Дальова, Польща).

Книжкова мініатюра: «*Страшний суд*» (Київський псалтир); «*Євангелист Іоан*» (Пересопницьке Євангеліє).

Третій рік навчання

У просторі мистецтва Відродження, Бароко, Рококо

Модуль 7. Ідеали та художні образи в образотворчому мистецтві та архітектурі епохи Відродження

► 7.1. Раннє Відродження

Архітектурні споруди: палаццо Веккйо (Флоренція, Італія), *палаццо Публіко (Сієна, Італія)*, палаццо дожів (Венеція, Італія).

Рельєфи південних дверей баптистерію св. Івана собору Санта-Марія-Ассунта (Піза, Італія).

Ф. Брунеллескі: купол собору Санта-Марія-дель-Фйоре (Флоренція, Італія); *виховний будинок (Флоренція, Італія)*; Стара сакристія (Піза, Італія); *капела Пацці (Флоренція, Італія)*; палаццо Пітті (Флоренція, Італія).

Л. Гіберті: Рельєфи дверей баптистерію Сан Джовані: «Жертвоприношення Авраама», «Адам і Єва у райському саду» (Флоренція, Італія).

Донателло: *статуї «Святий Георгій» (Флоренція, Італія)*; «Давид» (Флоренція, Італія); *кінний пам'ятник кондотьєру Гаттамелаті (Падуя, Італія)*.

А. Верроккйо: *статуя «Давид» (Флоренція, Італія)*; кінний пам'ятник кондотьєру Колеоні (Венеція, Італія).

Мазаччо: фреска собору Санта-Марія-дель-Карміне «Свята Трійця» (Флоренція, Італія); *фрески капели Бранкаччі: «Вигнання з раю», «Диво зі статиром» (Флоренція, Італія)*.

С. Боттічеллі: «Мадонна з немовлям та ангелом», «Повернення Юдити», «Портрет невідомого з медаллю Козімо Медічі Старшого», «Поклоніння волхвів», «Портрет Джуліано ді П'єро Медічі», «Весна», «Народження Венери», «Венера і Марс», «Благовіщення»; *розпис собору Санта-Марія-Маджоре «Мадонна Магніфікат», «Оплакування Христа», «Містичне Різдво» (Флоренція, Італія)*.

А. Мантенья: *вівтар Сан-Дзено «Розп'яття»*; «Моління про чашу» (Верона, Італія); *фрески палаццо Дукале: «Двір герцога Гонзага», «Повернення з полювання»; «Мертвий Христос» (Мантуя, Італія)*.

Дж. Белліні: «Мадонна з Немовлям»; «Принесення в храм»; «Моління про чашу»; «Портрет дожа Лоредано»; «Мадонна на лузі»; «П'єта» (Венеція, Італія).

► 7.2. Творчість Леонардо да Вінчі

«Мадонна з гвоздикою»; «Мадонна Бенуа»; «Мадонна Літта»; «Іоанн Хреститель»; «Мадонна в гроті»; «Мадонна з немовлям і святою Анною»; «Джоконда»; «Портрет Джиневри де Бенчі»; «Дама з горностаєм».

Фреска монастиря Санта-Марія-делле-Граціє «Таємна вечеря» (Мілан, Італія).

► 7.3. Творчість Рафаеля Санті

«Мадонна Соллі»; «Заручини Діви Марії»; «Мадонна в кріслі»; «Мадонна

Альдобрандіні»; «Сікстинська Мадонна»; «Мадонна зі щигликом»; «Мадонна Каніджані (Свята родина)»; «Дама з єдиногомом»; «Покладення в труну»; «Портрет папи Юлія II»; «Автопортрети».

Фрески палацу Ватикану: «Парнас»; «Афінська школа» (Рим, Італія).

► 7.4. *Творчість Мікеланджело Буонарротті*

Проект купола собору св. Петра (Рим, Італія).

Скульптурна група собору св. Петра «П'єта»; *статуя гробниці папи Юлія II собору Сан П'єтро «Мойсей»* (Рим, Італія); статуї капели Медічі собору Сан Лоренцо: «День», «Ніч», «Ранок», «Вечір» (Флоренція, Італія).

Фрески Сікстинської капели Ватикану: «Творіння світу»; «Створення Адама»; «Гріхопадіння та вигнання з раю»; «Всесвітній потоп»; «Жертвоприношення Ноя»; «Страшний суд» (Рим, Італія).

► 7.5. *Творчість Тіціана Вечелліо*

«Флора»; «Любов земна і небесна»; «Дама в блакитній сукні»; «Дівчина в хутряній накидці»; «Венера Урбінська»; «Динарій кесаря»; «Введення Богородиці в храм»; «Кінний портрет Карла V у битві під Мюльбергом»; «Даная»; «Венера перед дзеркалом»; «Викрадення Європи»; «Алегорія часу, яким керує розсудливість», «Каяття Марії Магдалини», «Св. Себастьян».

► 7.6. *Мистецтво «Північного Відродження» в Німеччині та Нідерландах*

Німеччина

А. Дюрер: автопортрети; «Портрет матері»; «Поклоніння волхвів»; «Адам і Єва»; «Чотири вершники Апокаліпсу»; «Меланхолія».

Нідерланди

Я. ван Ейк: «Портрет дружини Маргарити»; «Благовіщення»; «Мадонна канцлера Ролена»; «Портрет родини Арнольфіні»; «Портрет чоловіка у червоному тюрбані (автопортрет)».

І. Босх: «Несення хреста»; «Увінчування терновим вінком»; триптихи: «Поклоніння волхвів»; «Сад земних насолод»; «Мандрівник».

П. Брейгель Старший: «Перепис у Віфлеємі»; «Поклоніння волхвів»; «Побиття немовлят»; «Несення хреста»; *серія «Пори року»*; «Мисливці на снігу»; «Селянський танець»; «Селянське весілля» «Сорока на шибениці»; «Притча про сліпих»; «Вавилонська вежа».

► 7.7. *Елементи ренесансу в мистецтві України сер. XVI ст. – пер. пол. XVII ст.*

Замки в Збаражі; Жовкві; Підгірцях; Кам'янець-Подільському; Олеську, Золочеві.

Ансамбль площі Ринок: кам'яниця Бандіnellі; кам'яниця Убальдіні; Чорна кам'яниця; палац Корнякта; палац Любомирських; Венеційська кам'яниця; кам'яниця Гепнерівська (Львів).

Костел єзуїтів (Луцьк); *костел св. Лаврентія (Жовква)*; церква Покрови Пресвятої Богородиці (с. Крупа, Волинська обл.); *ратуша (Кам'янець-*

Подільський); каплиця Боїмів (Львів).

Надгробна плита патріарха Вірменії Стефана (Вірменський собор, Львів); «Скорботний Христос» (каплиця Боїмів, Львів); надгробний пам'ятник князю К. Острозькому (Києво-Печерська лавра).

М. Петрахович: «Різдво Марії»; «Бичування»; «Христос».

Ф. Сенькович: «Богородиця Одигітрія з пророками»; «Василій Великий»; «Христос перед Пілатом».

Мініатюри: «Острозької Біблії»; «Київського Псалтиря»; «Пересопницького Євангелія».

Модуль 8. Образотворче мистецтво та архітектура епохи Бароко та Рококо

► 8.1. Бароко: архітектура, скульптура, живопис в Європі

Італія

Тінторетто: «Знаходження тіла св. Марка».

Веронезе: «Таємна вечеря».

Парміджаніно: «Мадонна з довгою шиєю».

Арчімбольдо: серії «Пори року», «Чотири стихії».

Джамболонья: «Викрадення сабінянок».

А. Карраччі: «Оплакування Христа»; «Вознесіння Богородиці»; «Геркулес на роздоріжжі».

К. Мадерно: Собор святого Петра (Рим, Італія).

Ф. Борроміні: Собор Сан-Карло-алле-Кваттро-Фонтане (Рим, Італія).

Л. Берніні: *Площа св. Петра (Рим, Італія)*; фонтани чотирьох рік; «Аполлон і Дафна»; «Викрадення Прозерпіни»; «Екстаз св. Терези»; бюсти: «Констанція Бонареллі»; «Шіпіоне Боргезе»; «Кардинал Рішельє»; «Людовік XIV»; «Спаситель світу».

М. М. да Караваджо: «Юнак з кошиком фруктів»; «Ворожка»; «Музиканти»; «Лютнист»; «Голова Медузи»; «Юдиф й Олоферн»; «Жертвоприношення Ісаака»; «Вечеря в Еммаусі»; «Увірування св. Фоми»; «Взяття під варту»; «Мучеництво св. Петра»; «Покладення в труну»; «Успіння Діви Марії»; «Давид з головою Голіафа»; «Усікновення голови Іоанна Хрестителя».

Іспанія

Е. Греко: «Свята Трійця»; «Зривання риз з Христа»; «Поховання графа Оргаса»; «Сходження Святого Духа на апостолів»; «Каяття св. Петра»; «Вид Толедо»; «Лаокоон та його сини».

Д. Веласкес: «Автопортрет»; «Портрети Філіпа IV»; «Здача Бреди»; «Блазень Дон Себастьян де Морра»; «Портрет папи Інокентія X»; «Венера перед дзеркалом»; «Прялі»; «Портрети інфанти Маргарити»; «Меніни».

Фландрія

П. П. Рубенс: «Битва греків з амазонками»; «Поховання Христа»; «Адам

і Єва»; «Венера перед дзеркалом»; «Автопортрет з Ізабеллою Брант»; «Портрет доньки Клари Серени Рубенс»; «Портрет камеристки інфанти Ізабелли»; «Зняття з хреста»; «Вознесіння Діви Марії»; «Викрадення доньок Левкіппа»; «Персей і Андромеда»; «Викрадення Європи»; «Суд Паріса»; «Полювання на тигрів»; «Союз Води і Землі»; «Портрет Єлени Фоурмен у весільній сукні»; «Автопортрет»; «Пейзаж з веселкою».

Голландія

«Малі голландці»: П. Клас «Натюрморт з бокалом і срібною чашею», «Ванітас»; В. К. Хеда «Сніданок», «Натюрморт з позолоченим кубком»; Я. Венікс «Натюрморти з дичиною», «Натюрморт з білим павичем»; В. ван Алст «Квіти і метелики»; В. дер Спелт «Натюрморт з завісою»; Я. Д. де Хем «Десерт».

П. де Хох: «Дворик в Делфті»; «Гравці в карти»; «Жінка чистить яблука».

Я. Стен: «Дівчина з устрицями».

Я. Вермеєр: «Любовний лист»; «Бокал вина»; «Урок музики»; «Алегорія живопису».

Рембрандт: «Повернення блудного сина»; «Художник в майстерні»; «Урок анатомії доктора Тюльпа»; «Даная»; «Жертвоприношення Авраама»; «Нічна варта»; «Вірсавія в купальні» («Вірсавія з листом царя Давида»), портрет «Саскія в образі Флори».

► 8.2. Стиль рококо в образотворчому мистецтві й архітектурі Європи

Архітектурні споруди: Палац і китайський чайний дім Сан-Сусі (Потсдам, Німеччина); палац Цвінгер (Дрезден, Німеччина); палац Амалієнборг (Копенгаген, Данія); палац Келуш (Келуш, Португалія).

Інтер'єри Отелю Субіз (Париж, Франція).

Франція

Ж.-А. Ватто: «Савойяр з бабаком»; «Актори французького театру»; «Актори італійського театру»; «Жиль»; «Любовна пісня»; «Меццетен»; «Паломництво на острів Кіферу».

Ф. Буше: «Ранкова кава»; «Діана після купання»; «Юпітер і Каллісто», «Портрет мадам де Помпадур»; «Туалет Венери».

Ж.-О. Фрагонар: «Гойдалка»; «Поцілунок крадькома».

Ж.-Б. Шарден: «Автопортрет»; «Мідний бак»; «Повернення з ринку»; «Юний рисувальник»; «Дівчина з ракеткою і воланом».

Італія

Р. Карр'єра: «Автопортрети»; «Людовік XV»; «Портрет Антуана Ватто»; «Венеціанська дама з роду Барбаріго»; «Портрет дитини з сім'ї Ле Блонд».

Каналетто: «Вигляд на затоку святого Марка»; «Вид на Великий канал»; «Капріччо з руїнами та класичними будівлями».

Ф. Гварді: «Великий канал з видом на міст Ріальто»; «Площа Сан-Марко»; «Вид на канал Каннареджіо».

Англія

В. Хогарт: серія «Модний шлюб»; «Дівчина з креветками».

Дж. Рейнольдс: «Портрет Неллі О'Брайен»; «Автопортрет»; «Венера і Амур».

Т. Гейнсборо: «Пейзаж у Саффолку»; «Портрет містера Ендрюса з дружиною»; «Доньки художника з котом»; «Хлопчик в блакитному»; «Міссіс Сіддонс»; «Портрет дами в блакитному»; «Містер і міссіс Вільям Хеллет».

►8.3. Стилі бароко та рококо в образотворчому мистецтві й архітектурі України

Архітектурні споруди: будинок Якова Лизогуба (Чернігів); *собор Покрови Пресвятої Богородиці (Харків)*, собор св. Миколая (Ніжин); *церква Всіх Святих; брама Заборовського (Київ); Козелецький магістрат (І. Григорович-Барський) (Козелець)*, Спасо-Преображенська церква (Великі Сорочинці); *Георгіївський собор Видубицького монастиря (Київ)*; церква св. Катерини (Чернігів); *церква св. Петра і Павла Густинського монастиря (Чернігів)*; церква св. Тріці Густинського монастиря (Чернігів); *Михайлівський Золотоверхий монастир (Київ)*; собор св. Миколая (Ніжин); *церква св. Андрія (Київ)*; собор Святого Юра (Львів); *Собор Успіння Пресвятої Богородиці Почаївської лаври (Київ)*.

І. Пінзель: «Богоматір»; «Свята Єлизавета»; «Ангел»; «Іоанн Хреститель»; «Самсон, що роздирає пашу лева»; «Жертвоприношення Авраама»; «Святий Юрій Змієборець».

Фрески: «Петро Могила»; «Бог-Отець» (*Києво-Печерська лавра*); «Воскресіння»; «Цар Давид» (*церква Святого Юра, Дрогобич*); «Пророк Ісайя».

І. Руткович: «Архангел Гавриїл»; «Архангел Михаїл»; «Ісус Пантократор»; «В'їзд в Єрусалим»; «Дорога в Еммаус».

Й. Кондзелевич: «Богородиця-Дороговказівниця»; «Архангел Михаїл»; «Богородиця з дітям».

Ікони: «Козацька Покрова із портретом Б. Хмельницького»; «Розп'яття із портретом лубенського полковника Леонтія Свічки».

Парсуна: *парадні портрети Б. Хмельницького; Д. Єфремова; В. Дуніна-Борковського; П. Сулими; Я. Шияна; С. Сулими; Г. Гамалії.*

Ктиторські портрети: князів Острозьких; князів Вишневецьких; гетьмана Б. Хмельницького; *гетьмана І. Мазепи.*

Народні картини: «Козак-Мамай»; «Козак-бандурист».

Четвертий рік навчання

Людина і Всесвіт – пізнання, творення та спілкування

Модуль 9. Мистецтво класицизму і романтизму в образотворчому мистецтві та архітектурі

►9.1. Стиль класицизм: архітектура, скульптура, живопис

Франція

Архітектурні споруди: Садово-парковий ансамбль Версаля; *палац Мезон-Лафіт (Ф. Мансар)*; східний фасад Лувру (К. Перро); *палац Во-ле-Віконт (Л. Лево)*.

Фонтан Латони, *фонтан Аполлона*.

Інтер'єри Версальського палацу: *Дзеркальна галерея*; Салон Війни; *Салон Миру*.

Н. Пуссен: «Автопортрет»; «*Аполлон і Дафна*»; «Царство Флори»; «*Смерть Германіка*»; «*Аркадські пастухи*»; «*Суд царя Соломона*»; «*Пейзаж з Поліфемом*»; цикл «*Пори року*».

К. Лоррен: «*Пейзаж з Аполлоном і Меркурієм*»; «*Ранок у гавані*»; «*Гавань на заході сонця*»; «*Порт на заході сонця*».

Ж.-Л. Давід: «*Клятва Гораціїв*»; «*Смерть Марата*»; «*Бонапарт на перевалі Сен-Бернар*»; «*Портрет мадам Рекам'є*».

А. Канов: «*Амур і Психея*»; «*Персей*»; «*Три грації*»; «*Паоліна Боргезе в образі Венери-Переможниці*».

Ж. О. Д. Енгр: «*Портрет мадмуазель Рів'єр*»; «*Мадам Муатесьє*»; «*Юпітер і Фетіда*»; «*Наполеон на імператорському троні*»; «*Джерело*»; «*Венера Анадіомена*», «*Велика одаліска*»; «*Рафаель і Форнаріна*», «*Смерть Леонардо да Вінчі*».

► 9.2. Класицизм в українському мистецтві.

Архітектурні споруди: П. Нобіле, Ю. Бем «*Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника*» (Львів); Ф. Боффо «*Потьомкінські сходи*» (Одеса); В. Беретті «*Київський університет імені Тараса Шевченка*» (Київ); Є. Глоговський, Й. Маркль, Ф. Трешер, А. Вондрашка «*Будинок міської ратуші*» (Львів); А. Меленський «*Церква-ротонда на честь св. Миколая Мірлікійського*» на Аскольдовій могилі.

Г. Вітвер: «*Нептун*», «*Діана*», «*Афродіта*», «*Адоніс*» (скульптури площі Ринок, Львів);

М. Микешин: пам'ятник Богдану Хмельницькому (Київ).

Д. Левицький: «*Портрет архітектора А. Ф. Кокорінова*»; *серія портретів «Смолянок» («Портрет Е. Н. Хованської та Є. Н. Хрущової»); «Портрет Нелідової».*

В. Боровиковський: «*Лізонька і Дашенька*»; «*Портрет М. І. Лопухиної*»; «*Портрет сестер Гагаріних*».

► 9.3. Романтизм в образотворчому мистецтві Європи

Іспанія

Ф. Гойя: «*Парасолька*»; «*Гра у піжмурки*»; «*Лялька*»; «*Портрет герцогині Альба*»; «*Портрет сім'ї короля Карла IV*»; «*Маха одягнена*», «*Махи на балконі*»; *серія офортів «Капрічос», серія офортів «Біди війни», «Розстріл повстанців 3 травня 1808 року в Мадриді».*

Франція

Т. Жеріко: «Офіцер кінних єгерів імператорської гвардії під час атаки»; «Поранений кірасир, який залишає поле бою»; «Пліт Медузи».

Е. Делакруа: «Різанина на Хіосі», «Смерть Сарданапала», «Свобода, що веде народ на барикади»; «Алжирські жінки».

Німеччина

К. Д. Фрідріх: «Хрест у горах»; «Абатство в дубовому лісі»; «Монах на березі моря»; «Двоє на вітрильнику»; «Крейдові скелі на Рюгені»; «Мандрівник над морем туману»; «Двоє, що споглядають на місяць».

Англія

Дж. Констебл: «Млин у Стратфордї»; «Віз для сіна»; «Собор у Солсберї»; «Хелмінгемська лісова лощина, Суффолк»; «Гребля й млин у Дедхемї»; «Стоунхендж».

В. Тернер: «Снігова буря. Перехід армії Ганнібала через Альпи»; «Дідона, засновниця Карфагену», «Дощ, пара і швидкість. Велика Західна залізниця»; «Останній рейс корабля “Тімірера (Сміливий)”».

Україна

І. Айвазовський: «Вітряний млин на березі моря»; «Хаос. Створення світу»; «Неаполітанський залив у місячну ніч»; «Неаполітанський залив зранку»; «Дев'ятий вал»; «Буря на Північному морі»; «Захід сонця»; «Шторм»; «Буря»; «Серед хвиль»; «Синопський бій»; «Чесменський бій»; «Вибух корабля».

В. Тропінін: «Мереживниця»; «Дівчина з Поділля»; «Дівчина з горщиком троянд».

Росія

К. Брюллов: «Італійський полудень»; «Останній день Помпеї»; «Вірсавія»; «Вершниця»; «Автопортрет»; «Портрет поета В. А. Жуковського»

О. Іванов: «Явлення Христа народу».

М. Ге: «Суд царя Соломона».

► 9.4. Романтизм в українському образотворчому мистецтві.

Т. Г. Шевченко: «Селянська родина»; «Циганка-ворожка»; «Катерина»; «Портрет Маєвської»; «Портрет Г. Закревської»; «Портрет княгині Є. В. Кейкуатової»; серія офортів «Живописна Україна»; Кос-Аральські пейзажі, «Байгуші», «Казашка Катя», «Казахський хлопчик розпалює грубку», серія «Притча про блудного сина», «Портрет М. С. Щепкіна», «Портрет А. Олдріджа», автопортрети.

Модуль 10. Реалізм, імпресіонізм та постімпресіонізм в образотворчому мистецтві та архітектурі

► 10.1. Реалізм ХІХ ст. у мистецтві Європи та України

Франція

Г. Курбе: «Дівчина, що читає»; «Автопортрет з чорним собакою»; «Відчай. Автопортрет»; «Хвиля»; «Віяльниці»; «Дробильники каменю».

О. Дом'є: «Повстання»; «Емігранти»; «Вагон третього класу»; «Ноша (Прачка)».

К. Коро: «Віз сіна», «У лісі Фонтенбло»; «Спогади про Мортфонтен»; «Міст в Манте»; «Пляж в Етрета»; «Порив вітру».

Ш.-Ф. Добіньї: «Весна».

К. Тройон: «Відправлення на ринок».

Ж.-Ф. Мілле: «Копиці. Осінь»; «Вечірня молитва. Анжелюс»; «Сіяч»; «Збирачі колосся».

Е. Буден: «Пляж у Трувілі»; «Сцена пляжу»; «Скелі в Етрета»; «Гаврський порт»; «Вітрильники в Довілі»; «Фестиваль в гавані міста Онфлер».

Росія

В. Маковський: «Побачення»; «На бульварі»; «Крах банку»; «Нічліжники»; «Ярмарок на Україні».

В. Перов: «Трійка»; «Останній шлях»; «Мисливці на привалі»; «Приїзд гувернантки в купецький дім»; «Юродивий»; «Сільська хресна хода на Пасху».

І. Крамської: «Портрет І. Шишкіна на етюдах»; «Портрет А. Куїнджі»; «Портрет А. Прахова»; «Портрет Т. Шевченка»; «Автопортрет»; «Невідома»; «Селянин з вуздечкою. Міна Моїсеєв»; «Христос у пустелі».

О. Саврасов: «Зима»; «Граки прилетіли».

І. Шишкін: «На півночі дикій..»; «Ранок у сосновому лісі»; «Жито»; «Корабельний гай»; «Дубовий гай».

В. Поленов: «Христос на Генісаретському озері»; «Бабусин сад».

І. Левітан: «Золота осінь»; «Над вічним спокоєм»; «Березень»; «Вечір. Золотий плес»; «Вечірній дзвін».

В. Васнецов: *Вівтарний образ Володимирського собору «Богородиця з Немовлям» (Київ)*; «Витязь на роздоріжжі»; «Після побоїща Ігоря Святославича з половцями»; «Оленка»; «Іван Царевич на Сірому Вовку»; «Три царівни підземного царства».

М. Нестеров: «Видіння отроку Варфоломею»; «На горах»; «Портрет доньки».

Україна

А. Куїнджі: «Хмара»; «Місячна ніч на Дніпрі»; «Березовий гай»; «Після дощу»; «Море. Крим»; «Українська ніч»; «Веселка».

І. Рєпін: «Воскресіння доньки Іаїра»; «Осінній букет»; «Портрет

П. Третьякова»; «Не чекали»; «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

В. Орловський: «Затишшя».

С. Світославський: «Двір напровесні».

С. Васильківський: «Козаки в степу».

П. Левченко: «За столом. Читання листа»; «Село взимку».

М. Пимоненко: «Брід»; «Київська квітка»; «Жниця»; «Ідилія»; «Весілля у Київській губернії»; «Свати»; «Святкове ворожіння»; «Жнива на Україні»; «Вечоріє».

К. Костанді: «*Рання весна*»; «*В люди*»; «*У хворого товариша*»; «*Гуси*»; «*Сонячний день*»; «*Бузок*».

Л. Позен: «*Оранка на Україні*»; «*Запорожець у розвідці*»; «*Лірник*»; пам'ятник І. Котляревському (Полтава); «*Кобзар*».

► 10.2. *Імпресіонізм і постімпресіонізм в образотворчому мистецтві Європи*

Е. Мане: «*Сніданок на траві*»; «*Мадам Мане з сином*»; «*Флейтист*»; «*Сніданок у майстерні*»; «*Олімпія*»; «*Балкон*»; «*Берта Морізо з букетом фіалок*»; «*Залізниця*»; «*Аржантей*»; «*Моне і пані Камілла Моне у човні*»; «*Бар у Фолі-Бержер*»; «*Музика в саду Тюїльрі*».

К. Моне: «*Водяні лілії*»; «*Сніданок на траві*»; «*Камілла*»; «*Жінки у саду*»; «*Сорока*»; «*Купальщиці в Ла Гренуйєрі*»; «*Враження. Схід сонця*»; «*Прогулянка. Жінка з парасолькою*»; «*Бульвар Капуцинів*»; серія «*Вокзал Сен-Лазар*»; серія «*Копиці сіна*»; серія «*Маннпорт, скелі в Етрета*»; серія «*Руанський собор*»; серія «*Будівля Парламенту*»; «*Японський мостик*».

Е. Дега: «*Прасувальниці*»; «*Танцювальний клас*»; «*Очікування*»; «*Блакитні танцівниці*»; «*Танцівниці в рожевому*»; «*Пріма*»; «*Жінка, яка розчісує волосся*»; «*Після купання*»; «*Миття*»; «*Жокеї*».

О. Ренуар: «*Гойдалка*», «*Парасольки*», «*Танці в Бужевалі*», «*Сніданок гребців*», «*На терасі (Дві сестри)*», «*В саду*», «*Портрет акторки Жанни Самарі*», «*Великі купальниці*»; «*Бал в Мулен де ла Галет*».

Ж. Сьора: «*Парад*»; «*Кабаре*»; «*Дівчина, що пудриться*»; «*Купання в Аньєрі*»; «*Ейфелева вежа. Париж*»; «*Цирк*»; «*Недільний день на острові Гранд-Жатт*».

О. Роден: «*Мислитель*»; «*Врата Аду*»; «*Іоанн Хреститель*»; «*Фігура, що крокує*»; «*Громадяни Кале*»; «*Бронзовий вік*».

П. Сезан: «*Натюрморт з драперією*»; «*Натюрморт з яблуками і апельсинами*»; «*Натюрморт з глечиком імбирного еля та баклажанами*»; «*Гравці у карти*»; «*П'єро і Арлекін*»; серія краєвидів з горою Сент-Віктуар.

К. Піссаро: «*Урожай*».

П. Гоген: «*Видіння після проповіді або боротьба Іакова з ангелом*»; «*Автопортрет з Жовтим Христом*»; «*Кафе в Арлі*»; «*Жінка з квіткою*»; «*Жінка, яка тримає плід*»; «*Збирання плодів*»; «*Ми молимося тобі, Маріє*»; «*А ти ревнуєш?*»; «*Звідки ми прийшли? Хто ми? Куди ми йдемо?*».

В. ван Гог: «*Їдоки картоплі*»; «*Пара черевиків*»; «*Портрет татуся Тангі*»; «*Червоні виноградники*»; «*Квітучі персики*»; «*Сіяч*»; «*Дім Вінсента в Арлі*»; «*Спальня в Арлі*»; «*Нічне кафе в Арлі*»; «*Нічне кафе*», «*Арлезіанка (Мадам Жину)*»; «*Стілець Вінсента з люлькою*»; «*Крісло Гогена*»; «*Автопортрет з перев'язаним вухом*»; «*Зоряна ніч*»; «*Церква в Овері*»; «*Портрет лікаря Гаше*».

П'ятий рік навчання
Крізь час і простір – новітні ідеї й образи

Модуль 11. Історія архітектури та образотворчого мистецтва арабo-мусульманського та індійського культурних регіонів, Далекого та Близького Сходу

Близький Схід

Архітектурні споруди: Мечеть аль-Харам (Мекка); *мечеть Авраама Ібрагіма*; Блакитна мечеть (Стамбул).

Індія

Храмовий комплекс (Махабаліпурам): печерні храми, вісім святилищ, храм Шиви, *наскельний барельєф «Сходження річки Ганг на землю»*, Храм Махабодхі (Бодх-Гая); *мавзолей Тадж-Махал (Агра)*; вежа Тадж-Махалу (Агра).

Статуї Будди.

Китай

Архітектурні споруди: Ансамбль Потала (Лхаса); *Палац Побран Марпо (Червоний палац)*; Гробниця першого імператора династії Цінь; *Храм Неба*; Могила Конфуція та будинок родини Кун (Цюйфу); *Велика Китайська стіна*.

Ма Юань «Гірською стежкою навесні»; *Шен Цуо «Квітучі песикові дерева у горах весною»*; Сяо Чжао «Споруди на схилі гір»; *стінопис гробниці Лі Ксіан «Почесна варта»*; «Імператриця з гримом на обличчі»; «*Два чорні лебеді*»; тушеві картини «Сосни», «*Пори року*».

Японія

Архітектурні споруди: Храмовий комплекс Хорюдзі; *Палац мрій Хорюдзі*; головний храм монастиря Кійомідзудера; *торії святилища Іцукусіма*.

Нецке «Буйвіл і хлопчик із флейтою», «*Поцілунок черепах*».

Ф. Такайосі: Ілюстрації до роману «Гендзі-моногатарі».

Хокусай: Гравюри «36 видів Фудзі»; *серії «Мости»*; «Великі квіти»; «*Подорожі водоспадами країни*»; альбом «100 видів Фудзі».

Корея

Архітектурні споруди: Святилище Чонмьо; *Палацовий комплекс Чхандоккун*.

Чжон Сона «Пік Чхонне гори Кимган»; «*Сцена дня Тано*».

Модуль 12. Образотворче мистецтво та архітектура Європи та України початку ХХ ст.

12.1. Стил ь модерн образотворчому мистецтві та архітектурі Європи та України

Бельгія

В. Орта: Готель-Тассель; *готель-ван-Етвельде*; готель-Сольве.

А. ван де Вельде: Вілла Еше.

Гогенхоф: Вілла Шуленбург.

Франція

Е. Гімар: Будинок «Мезон»; *готель Гімард*.

Австрія

О. Вагнер: Будівля Австрійського поштового ощадного банку; *церква на Штайнгофі*.

Іспанія

А. Гауді: Дім Бальо; *дім Міла*; парк Гуель; *храм Храм Святого Сімейства (Саграда Фамілія)*.

Англія

В. Морріс: дизайн рослинних візерунків для шпалер, гобеленів.

О. Бердслі: ілюстрації до «Саломеї».

Австрія

Г. Клімт: «Любов»; «Алегорія музики»; «Три віки»; «Водяні змії»; «Юдифь»; «Поцілунок»; «Соня Кніпс»; «Портрет Адель Блох-Бауэр»; «Меда Прімавезі»; «Соняшник»; «Квітучий сад»; «Медицина»; «Бетховенський фриз».

Чехія

А. Муха: «Доля»; *серія «Слов'янська епопея»*; «Дух весни»; «Зодіак»; *серія «Пори року»*; *серія «Дванадцять місяців»*; *серія «Дорогоцінні камені»*; *серія «Квіти»*; театральні афіші для Сари Бернар; *плакат виставки «Салон ста»*.

Польща

Я. Мальчевський: «Полонія»; «Христос перед Пілатом»; автопортрети; «Модель»; «Христос і самаритянка».

Росія

М. Врубель: «Дівчинка на тлі перського килима»; «Натурниця в обстановці Ренесансу»; «Східна казка»; «Перлина»; «Ворожка»; «Ангел з кадилом і свічкою»; «Царівна-Лебідь»; «Пан»; «Портрет Надії Забели-Врубель»; «Демон, що сидить»; «Бузок»; «Демон, що летить»; «Демон повержений»; «Богородиця з Немовлям» (віттарний образ Кирилівської церкви).

Україна

В. Городецький: «Будинок з химерами»; *Караїмська кенаса*; костел Святого Миколая; *будівля Національного художнього музею України (Київ)*; Блакитний палац (Черкаси); *Залізнична станція в Тегерані*.

В. Кричевський: будинок Полтавського губернського земства (Полтава).

І. Левинський: будинок гімназії та бурси Українського педагогічного товариства (Львів).

А. Маневич: «Весна на Куренівці»; «Осінь»; «Міський краєвид»; «Зимовий пейзаж».

О. Новаківський: «Втрачені надії»; «Пробудження»; «Дзвінка»; «Автопортрет з дружиною».

О. Кульчицька: «Портрет дівчини»; «Діти на леваді»; «Материнство»; «Гуцулка Параня».

М. Жук: «Хризантеми»; «*Портрет акторки Н. Ужвій*»; «Жіночий портрет»; «*Біле і чорне*»; «Портрет сина»; «*Лілея*».

О. Шовкуненко: «Ніночка».

І. Труш: «Трембітарі»; «*Захід сонця в лісі*»; портрети І. Франка, Лесі Українки, В. Стефаника.

О. Мурашко: «Портрет дівчини у червоному капелюсі»; «*Жінка з квітами*»; «Селянська родина»; «*Автопортрет*»; «Благовіщення»; «*Квіткарки*»; «Пралія»; «*Біля озера*»; «На ковзанці»; «*Сонячні плями. Жорж і Олександра Мурашко*».

Ф. Кричевський: «Голівка дівчинки в хустці. Портрет Галі Старицької»; «*Портрет дружини художника Лідії Старицької на золотому тлі*»; «Три віки»; «*Дівчина з книгою*»; «Хлопчик з пташкою»; «Свати»; «Автопортрет у білому кожусі»; *триптих «Життя»*; «Замріяна Катерина»; «*Портрет Т. Шевченка*»; «Довбуш»; «*Наречена*»; «Беатріче».

Г. Нарбут: «*Українська абетка*»; ілюстрації до «Енеїди».

► 12.2. Модернізм: відмова від реальних образів

А. Руссо: «Автопортрет»; «*Муза, яка надихає поета*»; «Сон»; «*Напад ягуара на коня*»; «Заклинателька змії».

Е. Мунк: «Крик».

Е. Шиле: «Сім'я».

О. Дікс: «Траншеї».

А. Матісс: «Площа Сен-Тропе»; «*Жінка у капелюсі*»; «Радість життя»; «*Мадам Матісс (Зелена смуга)*»; «Червона вітальня (Гармонія у червоному)»; «*Червона майстерня*»; «Розмова»; «*Червоні рибки*»; «Танок»; «Музика»; серія «Одаліски»; «*Інтер'єр зі скричкою*».

О. Архипенко: «Жіноча постать»; «*Карусель П'єро*»; «Жінка та кіт»; «*Т. Шевченко*».

П. Пікассо: «Автопортрет»; «*Сидяча жінка в блакитному*»; «Дівчинка на кулі»; «Сім'я комедіантів»; «Авіньонські дівчата»; «Три жінки»; «Жінка з віялом»; «*Гітара і скрипка*»; «Арлекін, що грає на гітарі»; «*Дві жінки, які біжать по пляжу*»; «Материнство»; «*Жінка, що плаче*»; «Сон. Марія-Тереза Вальтер»; «*Герніка*».

Ж. Брак: «*П'ять бананів і дві груші*»; «Дорога поблизу Естаку».

Х. Гріс: «*Фантомас*»; «Натюрморт зі скатертиною у клітиночку».

Д. Северіні: «*Танцівниця*».

У. Боччоні: «*Еластичність*»; «Унікальні форми безперервності в просторі».

Дж. Балла: «*Ходьба*»; «Динамізм собаки на повідку»; «*Ритми*».

Р. Делоне: «*Ейфелева вежа, що крокує*».

В. Кандинський: «*Фуга*»; «Композиції»; «*Імпровізації*»; «Контрастні звуки»; «*Музична увертюра. Фіолетовий клин*»; «Квадрати з концентричними колами».

П. Мондріан: «*Квітуча яблуня*»; «Композиція № 10. Пірс», «*Композиція з червоним, синім і жовтим*»; «Трафальгарська площа»; «*Нью-Йорк*»; «Бугі-вугі»; «*Дерева в цвіту*»;

К. Малевич: «Архітектони»; «Квіткарка»; «Корова і скрипка»; «Супрематичні композиції»; «Містичний супрематизм»; «Чорний супрематичний квадрат»; «Червоний квадрат»; «Білий квадрат на білому фоні»; «Два селянина на фоні полів»; «Селянка»; «Селянин у полі»; «На сінокосі»; «Голова селянина»; «Спортсмени»; «Автопортрет»; «Дівчина з гребінцем у волоссі».

С. Далі: «Сон»; «Сталість пам'яті»; «Привид Вермера, який здатний послужити і столом»; «Археологічний відголосок «Анжелюса» Мілле»; «М'яка конструкція з вареними бобами (Передчуття громадянської війни)»; «Обличчя війни»; «Венера Мілоська зі шухлядами»; «Жираф у вогні»; «Невільничий ринок з видінням невидимого бюсту Вольтера»; «Образи, що зникають»; «Сон, викликаний польотом бджоли навколо гранату за мить до пробудження»; «Вознесіння Христа»; «Таємна вечеря».

Р. Магріт: «Людина у казанку»; «Умови людського існування»; «Віроломство образів (Це не люлька)»; «Перспектива мадам Рекам'є», «Шедевр, або таємниці горизонту»; «Син людський», «Голконда», «Перепона пустоти».

М. Бойчук: «Дівчина»; «Молочниця»; «Портрет митрополита А. Шептицького»; ікони «Св. Миколай»; «Ісус Христос»; «Двоє під деревом».

М. Примаченко: «Звір гуляє»; «Бичок»; «Дика вівця»; «Дика ведмедиця»; «Звір»; «Фантастичний птах»; «Павич і крокодил»; «Чорний звір»; «Кочубарки посадили маки»; «Під тим дубом криниця стояла».

► 12.3. Конструктивізм.

В. ван Ален: «Крайслер Білдінг» (Нью-Йорк).

Ле Корбюзьє: Житловий будинок «Марсель» (Франція).

С. Серафімов: Будинок держпрому (Харків).

► 12.4. Український модернізм та постмодернізм.

М. Касперович: «Качки»; «Портрет дівчинки».

І. Падалка: «Натюрморт».

В. Седляр: «Лікбез»; «Портрет Оксани Павленко»; ілюстрації до «Кобзаря» Т. Шевченка.

О. Павленко: «Дівчина з яблуками».

А. Петрицький: Ескізи театральних костюмів.

О. Екстер: «Три жіночі фігури»; «Міст. Севр»; ескізи театральних костюмів.

О. Богомазов: «Правка пил».

В. Пальмов: «Перше Травня», «Побачення».

Д. Бурлюк: «Карусель».

І. Кавалерідзе: пам'ятники Т. Шевченку (Полтава, Суми); Г. Сковороді (Лохвиця); Ярославу Мудрому (Київ); княгині Ользі; апостолу Андрію; Кирилу і Мефодію (Київ).

М. Дерегус: «Дума про козака Голоту».

В. Зарецький: «Солдатка».

А. Ерделі: «Тиха річка. Шелестово».

Ф. Манайло: «Гуцульське весілля»; «Село в горах».

К. Білокур: «Цар-Колос»; «Колгоспне поле»; «Квіти України»; «Квіти на синьому фоні»; «Півонії»; «Гарбуз, морква, квіти»; «Квіти й овочі»; «Польові квіти»; «Жоржини»; «Квіти й виноград»; «Натюрморт з шипшиною і глечиком»; «Рідне поле».

Т. Яблонська: «Автопортрет»; «Хліб»; «Перед стартом»; «Ранок»; «На вікні весна»; «В парку»; «Над Дніпром»; «Наречена»; «Весілля»; «Лебеді»; «Сон»; «Насіння»; «Життя триває»; «Льон»; «Тиша»; «Стара яблуня»; «Юність»; «Вечір. Стара Флоренція»; «Зима в старому Києві»; «В осінньому серпанку»; «Гаяне і зелене вікно»; «Дзвіночки».

Й. Бокшай: «Ужгородський замок»; «Верховинка».

Р. Сельський: «Чорна гора»; «На березі моря. Уютне».

Г. Меліхов: «Молодий Т. Шевченко в майстерні К. П. Брюллова».

І. Марчук: «Погляд у Безмежність»; цикли: «Голос моєї Душі»; «Пейзаж»; «Цвітіння»; «Кольорові прелюдії»; «Портрет»; «Нові експресії»; «Натюрморт»; «Біла планета I»; «Біла планета II»; «Виходять мрії з берегів».

М. Стороженко: *серія художніх ілюстрацій до «Кобзаря» Т. Шевченка*; «Перші сходи. Агроном»; «Берізки»; «Мати»; «Орфей і Евридіка»; «Син Божий»; *мозаїки: «Києво-Могилянська академія XVII-XVIII ст.»*; «Осяяні світлом»; «Львівське Ставропігійне братство XVI-XVIII ст.»; «Україна скіфська. Еллада степова».

О. Івахненко: *ілюстрації до творів Т. Шевченка*.

С. Караффа-Корбут: *ілюстрації до «Кобзаря»*.

І. Остафійчук: «Ой за гаєм, гаєм...»

Ф. Гуменюк: «Трійця»; «Моїм землякам».

А. Криволап: *серія «Нефігуратив»*; *серія «Медитативний пейзаж»*; *серія «Кінь»*; *серія «Білий простір»*; *серія «Узбережжя Синаю»*; *серія «Канів»*; *серія «Карпати»*; *серія «Крим»*; *серія «Вечір»*; *серія «Озеро»*; *серія «Тиша»*; *серія «Ностальгія»*; *серія «Структури»*.

М. Божій: «Думи мої, думи мої...».

К. Звіринський: «Ліс», «Хатка в лісі».

Г. Якутович: «Аркан»; ілюстрації до повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків»; ілюстрації до книги «Слово о полку Ігоревім».

С. Якутович: ілюстрації до роману Л. Костенко «Берестечко»; серії «Запорожці»; «Мазепіана»; ілюстрації до твору М. Гоголя «Тарас Бульба»; ілюстрації до збірки творів М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки – Миргород».

А. Базилевич: ілюстрації до поеми І. Котляревського «Енеїда».

В. Бородай: «Кий, Щек, Хорив і сестра їх Либідь».

Модуль 12. Світове мистецтво на зламі ХХ-ХХІ ст.: свобода творця

Дж. Поллок: «Осінній ритм»; «Номер 1. Лавандовий туман»; «Зачарований ліс»; «Номер 5».

М. Ротко: «Номер 61»; «Номер 7»; «Оранжеве, червоне, жовте».

І. Кляйн: Серії «Антропометрія»; «Хвиля»; «Рожевий монохром»; «Золотий монохром»; «Синій монохром»; «Скульптура з синьої губки»; «Блакитна Венера».

Д. Джадд: *бетонні скульптури «Без назви»*.

В. Вазареллі: «TUZ-2-4»; «Зебри»; «Vega 200»; «Vega Szem»; «Ion 11».

М. Ешер: «День і ніч»; «Автопортрет»; «Око»; «Рука зі сферою, яка відображує»; «Руки, які малюють»; «Балкон»; «Бельведер»; «Відносність»; «Зустріч».

Е. Ворхол: «Банки з супом «Кемпбелл»; «Зелені пляшки кока-коли»; «200 однодоларових купюр»; «Диптих Мерілін».

Р. Ліхтенштейн: «Спальня в Арлі»; «Щеня»; «Бум»; «Натюрморт з золотими рибками»; «В машині».

Дж. Кунс: *серія «Букет тюльпанів»; «Собака з повітряних кульок»*.

Д. Хокні: «Басейн з двома фігурами»; «Великий сплеск».

Л. Фонтана: *серія «Розрізи»*.

Д. Херст: «Фізична неможливість смерті в свідомості того, хто живе», «Заради Бога».

Дж. Бойс: *інсталяції «Стілець з жиром»; перформанси «Як пояснити картини мертвому зайцю»; «Койот: я люблю Америку, і Америка любить мене»*.

Л. Фрейд: «Людина з чортополохом (автопортрет)»; «Дівчина з котеням»; «Інтер'єр в Паддінгтоні»; «Дівчина з намистом з морською зіркою»; «Автопортрет»; «Кімната художника»; «Портрети матері»; «Великий інтер'єр»; «Королева Єлизавета II».

Фр. Бекон: «Портрет папи Інокентія Х»; «Ескіз трьох голів»; «Три етюди до фігур біля підніжжя Розп'яття».

Т. Сільваші: *проект «Кольорові об'єкти»; проект «Монохромія»; проект «Живопис»; проект «Крила»; проект «Реальність. Чорне. Біле. Зелене»*.

О. Тістол: *цикл «Проект українських грошей»; цикл «Пальми», цикл «Ю. Бе. Ка»; цикл «Гори», цикл «Їжа»*.

О. Денисенко: «Сонце»; «Мандрівник»; *серія «Знаки зодіаку»; «Quo-vadis (Куди йдеш?)»; «Людина-кінь»; «Людина-птаха»; «Людина-риба»; «Автопортрет»; «Вершник»; «Vision (Зір)»*.

Н. Білік: *Триптих «Контрформи»; «Дощ»*.

О. Пінчук: «Демонстрація протесту».

В. Протас: «Скульптура в інтер'єрі — I, II».

О. Сухоліт: «Материнство»; «Маска»; «Кора»; «Людина, що йде»; «Портрет Джакометті»; «Пробудження»; «Мадонна»; «Адам».

Інтернет-ресурси

1. Британський музей (Лондон, Велика Британія). URL: <http://britishmuseum.withgoogle.com/> (дата звернення: 20.11.2021).
2. Віртуальний тур українськими музеями просто неба. URL:

- <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/> (дата звернення: 25.11.2021).
3. Галерея Уффіці (Флоренція, Італія). URL: <http://www.uffizi.com/> (дата звернення: 15.11.2021).
 4. Королівська художня галерея (Гаага, Нідерланди). URL: <http://www.mauritshuis.nl/> (дата звернення: 18.11.2021).
 5. Леонардо да Вінчі. URL: <https://drive.google.com/file/d/1osvBGLIDU8PaeN8ERRLZF3YGsLLDKkpm/view?usp=drivesdk> (дата звернення: 20.11.2021).
 6. Львівська галерея мистецтв (Україна). URL: <http://lviv-art-gallery.virtual.ua/ua/> (дата звернення: 15.11.2021).
 7. Мечеть в Бурсі – першій столиці Османської імперії. URL: <https://web.archive.org/save/>; <http://bit.do/fnLuj> (дата звернення: 10.11.2021).
 8. Мікеланджело. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ndqFsBzhsIXpqeDm8PTnzjFHWPFmB2gy/view?usp=drivesdk> (дата звернення: 26.11.2021).
 9. Музей бароко (Зальцбург, Австрія). URL: <http://www.salzburgmuseum.at/index.php?id=1330> (дата звернення: 28.11.2021).
 10. Музей історії мистецтв (Відень, Австрія). URL: <http://www.khm.at/> (дата звернення: 14.11.2021).
 11. Музей Лувр (Париж, Франція). URL: <http://www.louvre.fr/> (дата звернення: 05.11.2021).
 12. Музей Метрополітен (Нью-Йорк, США). URL: <http://www.metmuseum.org> (дата звернення: 30.11.2021).
 13. Музей Прадо (Мадрид, Іспанія). URL: <http://www.museodelprado.es> (дата звернення: 20.11.2021).
 14. Національна галерея Шотландії (Единбург). URL: <http://www.npg.org.uk/index.php> (дата звернення: 15.11.2021).
 15. Національна портретна галерея (Лондон, Велика Британія). URL: <http://www.nationalgalleries.org/> (дата звернення: 27.11.2021).
 16. Національний художній музей України (Київ). URL: <http://namu.kiev.ua/> (дата звернення: 10.11.2021).
 17. Одеський художній музей (Україна). URL: <http://ofam.od.ua/panorama/> (дата звернення: 21.11.2021).
 18. Острозький костел. URL: <https://ostrohcastle.com.ua/output/LutskPanoTour.html> (дата звернення: 17.11.2021).
 19. Спасо-Преображенська церква у Великих Сорочинцях. URL: <https://museum-portal.com/ua/museum/church-of-the-transfiguration-in-velyki-sorochyntsi> (дата звернення: 29.11.2021).
 20. Палац у Тульчині. URL: https://drive.google.com/file/d/1fySlmQ6nGVol_MRP68NIZn8pWk19ww5b/view?usp=drivesdk (дата звернення: 20.11.2021).